

Yahya b. Mübarek el-Yezîdî'nin Hocası Ebû Amr'a Muhalefet Ettiği Kıraatleri

Süleyman Kılıç

0000-0002-8106-617X

Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı, Konya, Türkiye

ror.org/045hgzm75

suleyman.kilic@selcuk.edu.tr

Öz

Çalışmanın konusu, Yahya b. Mübarek el-Yezîdî'nin (öl. 202/817), hocası Ebû Amr el-Alâ'ya (öl. 154/771) muhalefet ettiği kıraat tercihleridir. Yezîdî'nin kıraat tercihleri, hocası Ebû Amr'ın kıraatiyle çoğunlukla paralellik arz ettiğinden makalenin kapsamı ve sınırı ulaşılabilirlik ve genelleme yapılabilirlik açısından sadece Ebû Amr'a muhalif olan kıraatlerini kapsamaktadır. Dolayısıyla bu makalenin amacı Yezîdî'nin, Ebû Amr'a ihtilaf ettiği tercihlerini tespit etmek ve değerlendirmektir. Ebû Amr'a isnad edilen kıraatin sonraki dönemlere aktarılmasını sağlayan en önemli şahsiyet, öğrencisi Yezîdî'dir. Yezîdî, Ebû Amr'ın râvîliğinin yanında ayrıca şâz kıraatlerden birisinin müstakil imamı olarak on dört kıraat imamı içerisinde yer alan bir kıraat âlimi olarak ön plana çıkmaktadır. On dörtlü sistemde onun kıraati şâz kapsamında değerlendirilirken, hocasının râvisi statüsü olarak ele alındığında şâz bir durum söz konusu değildir. Yezîdî, Ebû Amr'ın öğrencisi olması açısından birçok yerde kıraati hocasıyla aynıdır. Fakat hocasından farklı olarak okuduğu yerler de bulunmaktadır. Makalede, bu farklılıkların hangileri olduğunu ortaya koymak hedeflenmiştir. Makale, nitel araştırma yöntemlerinden kaynak tarama metoduyla yapılacak bir durum çalışmasıdır. Konuyla alakalı genel veya özel bilgi veren klasik ve modern dokümanlar incelenmiştir. Yezîdî'nin kıraatinde cumhurun kıraatine muhalefet eden okuyuşlar bulunmaktadır. Onun kıraatinin şâz olmasına sebebiyet veren tercihleri, sened açısından problem taşımasından kaynaklanmaktadır. Yezîdî'nin kıraati, Mushaf imlasına ve Arap dili kurallarına uygun olarak değerlendirilse de kıraat isnadı zayıftır. Dolayısıyla senedi zayıf olmasından dolayı belirli okuyuşları şâz olarak değerlendirilmiştir. Şâz kıraat kapsamında değerlendirilen kıraatini rivayet eden öğrencileri; Süleyman b. el-Hakem (öl. 235/849-850) ve Ahmed b. Ferah'tır (öl. 303/915-916). Çalışmanın konusuyla alakalı gerekli bilgiler titizlikle ve sistematik olarak analiz edilmiştir. Tespitlerimize göre Yezîdî'nin, on sekiz sûrede otuz yedi ayette, otuz ikisi sahih, on altısı şâz olarak toplamda kırk sekiz yerde Ebû Amr'a muhalefet ettiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Kıraat İlmi; Yezîdî; Ebû Amr; Şâz; Muhalefet

Öne Çıkanlar

- Yahya b. Mübârek el-Yezîdî'nin, hocası Ebû Amr el-Alâ'ya muhalefet ettiği kıraatler bulunmaktadır.
- On dört kıraat imamından biri olan Yezîdî'nin kıraati ile yedi kıraat imamından biri sayılan Ebû Amr'ın kıraati büyük oranda aynıdır.
- Yezîdî'nin cumhurun ve hocası Ebû Amr'ın kıraatine muhalefet eden okuyuşları bulunmaktadır.
- Yezîdî'nin Ebû Amr'a muhalefet ettiği kıraatleri şâz kapsamında değerlendirilmiştir.
- Yezîdî, on sekiz sûrenin, otuz yedi ayetinde, otuz ikisi sahih on altısı şâz kapsamında toplamda kırk sekiz yerde Ebû Amr'a muhalefet etmektedir.

Atıf Bilgisi

Kılıç, Süleyman. "Yahya b. Mübarek el-Yezîdî'nin Hocası Ebû Amr'a Muhalefet Ettiği Kıraatleri". *Eskiye*ni 58 (Eylül 2025), 1203-1226. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1565787>

Makale Bilgileri

<i>Etik Beyan</i>	Bu çalışma Doç. Dr. Recep Koyuncu danışmanlığında 2 Ağustos 2024 tarihinde tamamladığımız Basra Kıraat Ekolü: Oluşum Temsilciler ve Metodoloji başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.
<i>Geliş Tarihi</i>	12 Ekim 2024
<i>Kabul Tarihi</i>	10 Eylül 2025
<i>Yayın Tarihi</i>	30 Eylül 2025
<i>Hakem Sayısı</i>	İki İç Hakem - İki Dış Hakem
<i>Değerlendirme</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik
<i>Etik Beyan</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
<i>Benzerlik Taraması</i>	Yapıldı - intihal.net
<i>Çıkar Çatışması</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
<i>Finansman</i>	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
<i>Etik Bildirim</i>	eskiyenidergi@gmail.com
<i>S. Kalkınma Amaçları</i>	-
<i>Lisans</i>	CC BY-NC 4.0

The Qirāʾats in which Yahya b. Mubarak al-Yazīdī disagreed with His Teacher Abū ʿAmr

Süleyman Kılıç

0000-0002-8106-617X

Selcuk University, Faculty of Theology, Department of Qurʾānic Recitation and Qirāʾa, Konya, Türkiye

<https://ror.org/045hgzm75>

suleyman.kilic@selcuk.edu.tr

Abstract

The subject of this study is an analysis of the literary preferences of Yahya b. Mubarak al-Yazīdī (d. 202/817) in relation to the qirāʾa, which were in disagreement with his teacher Abū ʿAmr al-ʿAla (d. 154/771). Given the fact that al-Yazīdī's qirāʾa preferences are mostly parallel to his teacher Abū ʿAmr's qirāʾa, the scope and limit of this article is confined to an analysis of the accessibility and generalisability of his qirāʾa in opposition to Abū ʿAmr. The objective of this article is to identify and evaluate Yazīdī's preferences that he disagreed with Abū ʿAmr. The most significant figure who transmitted the qiraat attributed to Abū ʿAmr to subsequent periods was his student Yazīdī. In addition to his role as a narrator of Abū ʿAmr, Yazīdī distinguished as a qiraat scholar who is regarded as one of the fourteen qiraat imams, owing to his status as the independent imam of one of the shāz qirāʾa (qirāʾa that have not gained sufficient fame due to reasons such as being solitary, rare, or outside the mainstream). In the system of fourteen, his qirāʾa is evaluated within the scope of shāz, however, when it is considered as the status of the teacher's narrator, there is no shāz situation. al-Yazīdī, being a student of Abū ʿAmr, has the same qirāʾa as his teacher in many places. However, there are some places where he reads differently from his teacher. The present article aims to shed light on which of these differences are. The article under consideration constitutes a case study to be conducted with the utilisation of the literature review method, which is one of the qualitative research methods. A comprehensive analysis of both classical and modern documents was conducted, with the objective of ascertaining the existence of any general or specific information relevant to the subject. Yazīdī's qirāʾa contains recitations that oppose the qirāʾa of the majority. The qirāʾa's status as shāz is attributed to its deficiencies in terms of sanad, which are deemed to be the primary cause of the aforementioned preferences. Despite the fact that Yazīdī's qirāʾa is regarded as being in accordance with the spelling of the Mushaf and the established rules of the Arabic language, the qirāʾa isnad is considered to be of a weak nature. Consequently, due to the weakness of the sanad, certain recitations are considered as shāz. The disciples who narrated his qirāʾa, which is evaluated within the scope of shāz qirāʾa, are Sulayman b. al-Hakam (d. 235/849-850) and Ahmad b. Farah (d. 303/915-916). The necessary information related to the subject of the study has been analysed meticulously and systematically. The present study has revealed that Yazīdī expressed opposition to Abū ʿAmr in thirty-seven verses, contained within in eighteen suras, amounting to a total of forty-eight instances. Of these have been categorised as sahih, while sixteen have been designated as shāz.

Keywords

Qirāʾa; Yazīdī; Abū ʿAmr; Shāz; Opposition

Highlights

- Yahya b. Mubārak al-Yazīdī has some qirāʾa in which he disagreed with his teacher Abū ‘Amr al-‘Ala.
- It is evvident that the qirāʾa of Yazīdī, one of the fourteen qirāʾa imams, and the qirāʾa of Abū ‘Amr, one of the seven qirāʾa imams, are largely the same.
- Yazīdī has recitations diverge from the qirāʾa of the majority and his teacher Abū ‘Amr.
- Yazīdī’s qirāʾat in which he opposes Abū ‘Amr are evaluated within the scope of shāz.
- Yazīdī opposition to Abū ‘Amr is expressed in a total of forty-eight places, which include thirty-two sahih and sixteen shazāh verses spread across thirty-seven sūrahs.

Citation

Kılıç, Süleyman. “The Qirāʾats in which Yahya b. Mubarak al-Yazīdī disagreed with His Teacher Abū ‘Amr”. *Eskiyei* 58 (September 2025), 1203-1226.

<https://doi.org/10.37697/eskiyei.1565787>

Article Information

<i>Ethical Statement</i>	This article is extracted from my doctorate dissertation entitled “The Basra School of Qiraat: Formation, Representatives and Methodology”, supervised by Recep Koyuncu (Ph.D. Dissertation, Selçuk University, Konya, Türkiye, 2024).
<i>Date of submission</i>	12 October 2024
<i>Date of acceptance</i>	10 September 2025
<i>Date of publication</i>	30 September 2025
<i>Reviewers</i>	Two Internal - Two External
<i>Review</i>	Double-blind
<i>Plagiarism checks</i>	Yes - intihal.net
<i>Conflicts of Interest</i>	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
<i>Grant Support</i>	No funds, grants, or other support was received.
<i>Complaints</i>	eskiyenidergi@gmail.com
<i>S. Development Goals</i>	-
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0

Giriş

Basra kıraat ekolü ve bu ekolün temsilcilerinden biri olan Yezîdî, kıraat ilmi tarihinde önemli bir yere sahiptir. Zira hem bir ihtiyar sahibidir hem de Basra kıraat imamı Ebû Amr'ın önde gelen talebelerinden biridir. Ne var ki Yezîdî'nin ihtiyarı İbn Mücâhid'in (öl. 324/936) yedili sisteminde kendine yer bulamadığı gibi İbn Mihrân en-Nîsâbü'rî'nin (öl. 381/992) onlu sistemde ele aldığı *el-Gâye fi'l-kırâ'âtî'l-‘aşr* eserinde de yer bulamamıştır.¹ Fakat İbn Mücâhid *Kitâbu's-Seb'a* adlı eserinde onu, Ebû Amr'ın kıraatini sonraki nesillere aktaran en önemli öğrencilerinden biri olarak değerlendirmiştir.²

Yezîdî'nin kıraatine dair bilgiler tedvin sürecinden günümüze aktarılmıştır. Onun kıraati yedili ve onlu sisteme dâhil edilemediğinden şâz kıraat eserlerinde yer verilmiştir. Buna sebep olarak Yezîdî'nin az sayıdaki bazı vecihlerin, sahih kıraatler için belirlenen üç şarttan birisi olan, “muttasıl bir senedle Rasûlullah'a (sav) ulaşması gerekir” şeklindeki şartı barındırmaması gösterilmiş, hâliyle de ihtiyarına sahih kıraatler kapsamında yer verilmemiştir. Yezîdî'nin ihtiyarı her ne kadar yedili ve onlu sisteme dâhil olamasa da on dörtlü sistemde yerini almıştır. Nitekim Kastallânî on dört ihtiyarı içeren (öl. 923/1517) *Letâ'ifu'l-işârât li-fünûni'l-kırâ'ât* adlı eserinde, Dimyâtî de (öl. 1117/1705) *İthâfû fudalâi'l-beşer* adlı kitabında Yezîdî'nin ihtiyarına yer vermiştir.

Yezîdî kıraati üzerine akademik çalışmalar da yapılmıştır. Nitekim Râbiye Muhammed Hasan Rebî' *Ebû Muhammed el-Yezîdî* başlığıyla Mekke'de,³ Ebû'l-Kâsım Abdülaziz Ehmûdeh *Kırâetü'l-Yezîdî* başlığıyla Libya'da⁴ Yezîdî'nin kıraatini yüksek lisans tezi ölçüsünde incelemişlerdir. Ayrıca Tevfik İbrahim Damra *er-Ravdu'n-nedî fi kirâeti'l-Yezîdî bi rivâyeti Ahmed b. Ferah ve Süleyman b. Hakem* başlığıyla 2011 yılında Yezîdî'nin kıraatine dair bir eser kaleme almıştır. Ülkemizde Yezîdî kıraatine dair bilgiler, şâz kıraatleri genel olarak ele alan çalışmalarda ve kıraat imamlarının hayatlarının ele alındığı eserlerde bulunmaktadır.⁵ Ancak müstakil bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yine Yezîdî ihtiyarının, Ebû Amr'ın ihtiyarından ayrıştığı vecihler üzerine tespit edebildiğimiz kadarı ile müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Bu boşluğu doldurmayı amaçlayan makalede, Yezîdî kıraatinin şâz kıraat kategorisinde değerlendirilmesine sebep olan vecihlerin tespitine çalışılmış ve bu vecihler sahih kıraatlerle mukayeseli bir okumaya tabi tutulmuştur.

Bu makalenin, şâz kıraatlerin değerlendirilmesinde daha titiz bir yaklaşım geliştirilmesine zemin hazırlaması bakımından alana katkı sunacağı düşünülmektedir. Yezîdî'nin şâz kıraat kapsamına alınan kıraatleri üzerine yapılan detaylı analiz, bu

¹ “el-Gâye fi'l-kırâ'âtî'l-‘aşr” adlı esere her ne kadar on kıraat denilmiş ise de Ebû Hâtim es-Sicistânî'nin de kıraatine yer verilerek 11 kıraatin senedi verilmektedir. İbn Mihrân isnad sıralamasına ilk olarak Ebû Ca'fer'den başlamaktadır. Sonra diğer on imanın senedini şu şekilde sıralamaktadır: Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî, Ya'kûb, Ebû Hâtim es-Sicistânî ve Halef. İbn Mihrân en-Nisâbü'rî, *el-Gâye fi'l-kırâ'âtî'l-‘aşr*, thk. Muhammed Gıyâs el-Cenbâz (Riyad: Dâru's-Şevaf, 1411), 37-129.

² Ebû Bekr İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a fi'l-kırâ'ât*, thk. Şevki Dayk (Kahire: Dâru'l-Meârif bi Mısır, 1972), 85.

³ Râbiye Muhammed Hasan er-Rebî', *Ebû Muhammed el-Yezîdî: Hayâtühü ve eseruhû fi 'ulûmi'l-'Arabiyye* (Mekke: Câmîatü Ümmü'l-Kurâ, Yüksek Lisans Tezi, 1983).

⁴ Ebû'l-Kâsım Abdülaziz Ehmûdeh, *Kırâetü'l-Yezîdî* (Libya: Bingâzî Üniversitesi, Külliyyetü'l-Âdâb, Yüksek Lisans Tezi, 2013).

⁵ İrfan Çakıcı, *Şâz Kıraatler ve Tefsire Etkisi* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2018), 201-202; Abdülaziz Şeker, “Yezîdî ve Kıraatinin Özellikleri”, *On Dört Kıraat İmamı ve Kıraatlerinin Özellikleri* (Ankara: İlâhiyât, 2023), 367-382; Mehmet Maşuk Acar, *Kıraat İlminde Şâz Meselesi* (Ankara: İlâhiyât, 2023), 194-198.

alandaki bilgi birikimini artıracak ve kıraat tartışmalarına yeni yönelimler katacağı umulmaktadır. Makalede takip edilen yöntem şu şekildedir: Yezîdî ve Ebû Amr'ın kıraatine dair bilgi veren eserler tetkik edilerek Yezîdî'nin Ebû Amr'la arasındaki kıraat farklılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Zehebî (öl. 748/1348) ile İbnü'l-Cezerî (öl. 833/1429), Yezîdî'nin Ebû Amr'ın öğrencisi olmasının yanı sıra kıraat alanında tercihte bulunduğu ve hocasının kıraatine on yerde muhalefet ettiğini aktarmaktadırlar;⁶ ancak söz konusu on yerin nereler olduğuna dair bir açıklamada bulunmamaktadırlar. Bu yönde yürüttüğümüz incelemeler neticesinde ulaştığımız tespitlerimize göre Yezîdî, hocası Ebû Amr'dan on sekiz sûre ve otuz yedi ayetle ilgili olan ve otuz ikisi sahih on altısı ise şâz kategorisinde değerlendirilen kırk sekiz vecih itibarıyla ayrılmaktadır.

1. Yezîdî'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği

Kaynaklar, Yahya b. Mübârek el-Yezîdî'nin (öl. 202/817) Basra'da dünyaya geldiğinden bahsederler ama hangi tarihte doğduğuna dair kesin bilgi vermezler. Onun yetmiş dört yıl yaşadığı ve hicrî 202 yılında vefat ettiği⁷ bilgisinden hareketle yaklaşık hicri 128 yılında Basra'da doğduğu söylenebilir. Tam adı; Ebû Muhammed Yahya b. Mübârek b. Muğîra el-Adevî el-Basrî en-Nahvî'dir. Yezîdî lakabıyla şöhret bulmasının sebebi, Abbâsî Halifesi Mehdî'nin (öl. 169/785) dayısı Yezîd b. Mansûr'un çocuklarının bakımı ve eğitimiyle özel olarak görevlendirilmiş olması sebebiyledir. Yezîdî "el-Adevî" nisbesiyle de anılmıştır. Bunun sebebi dedesinin Benî Adî b. Abdimenâf b. Temîm kabilesinin mevlâsı olmasıdır.⁸

Yezîdî, Basra'da dünyaya gelmiş olsa da hayatının büyük bölümünü Bağdat'ta geçirmiş ve yukarıda ifade edildiği üzere hicri 202 yılında yine Bağdat'ta yetmiş dört yaşında vefat etmiştir.⁹ Basra, Horasan ve Merv'de vefat ettiğine dair farklı bilgiler de bulunmaktadır.¹⁰ Yahya b. Mübârek'in dedesi Benî Adî b. Abdimenâf b. Temîm kabilesinin mevlâsıdır.¹¹ Bu sebeple "el-Adevî" nisbesiyle de anılmıştır.

Kıraat âlimi olmasının yanı sıra nahiv ilminin de önemli simalarından biri olan Yezîdî, Abbâsîler devrinde fesâhat ve belâğatıyla ön plana çıkmış büyük bir âlimdir. Çocukluk dönemini Basra kıraat imamı Ebû Amr'ın (öl. 154/771) nezaretinde geçirmiştir. Ebû Amr'ın en gözde öğrencileri arasında olan Yezîdî, Ebû Amr'ın kıraatını en iyi şekilde arz yoluyla öğrenip başkalarına aktarımına da aracılık etmiştir.¹² Ne var ki İbn Mucâhid (öl. 324/936),

⁶ Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ'i'l-kibâr 'ale't-tabakât ve'l-a'sâr*, thk. Tayyar Altıkulaç (İstanbul: İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları, 1995), 1/321; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye fi esmâ'i ricâlî'l-kurrâ'ât üli'r-rivâye ve'd-dirâye*, thk. Ebû İbrahim Amr b. Abdullah (Kahire: Dâru'l-Lü'lûât, 2017), 4/119-120.

⁷ Ebû Bekr ez-Zübeydî, *Tabakâtü'n-nahviyyîn ve'l-lugaviyyîn*, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim (Kahire: Dâru'l-Meârif, 1119), 65; Zehebî, *Siyerü'l-â'lemi'n-nübelâ*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf (Beyrut: Müessesetü'r-Rasâle, 1996), 9/563; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 4/121.

⁸ Zübeydî, *Tabakât*, 61; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Medîneti's-selâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2001), 16/220; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nühât*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim (Kahire: Daru'l-Fikri'l-Arabî, 1986), 4/31-32; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yan ve enbâü ebnâ'i'z-zamân*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru Sâdir, 1978), 6/183; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, 1/320; Zehebî, *Siyer*, 9/562; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 4/119.

⁹ Zehebî, *Siyer*, 9/563.

¹⁰ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yan*, 6/189.

¹¹ Zübeydî, *Tabakât*, 61; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, ed. Abdülkadir Coşkun, çev. Ramazan Şeşen (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 160; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Medîneti's-selâm*, 16/220; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, 4/31; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yan*, 6/183.

¹² Zübeydî, *Tabakât*, 62.

Yezîdî'yi Ebû Amr'ın kıraatini bizzat kendisinden almış olmasına rağmen kıraat literatüründe Ebû Amr'ın râvisi olarak tercih etmemiştir. Yezîdî yerine İbn Mücâhid tarafından Dûrî (öl. 246/860) ve Sûsî (öl. 261/874) iki râvî olarak belirlenmiştir.¹³ Dûrî ve Sûsî'nin kıraati doğrudan Ebû Amr'dan değil öğrencisi Yezîdî'den arz ve sema yoluyla almış olmaları, Yezîdî'yi kıraat alanında öne çıkarmış ve ona şöhret kazandırmıştır. Yezîdî Ebû Amr'dan kıraatle birlikte Arap dili bilgisini de öğrenmiştir.¹⁴

Basra dil mektebine taassup derecesinde bağlı olan Yezîdî, Kûfe dil mektebi temsilcilerinden, kıraat imamı Kisâî (öl. 189/805) ile Bağdat'ta birlikte ders verdikleri mescitte ya da sarayda yaptığı tartışmalarıyla da bilinmektedir.¹⁵ Ayrıca nahiv ve lügat alanlarında derin bilgiye sahiptir.¹⁶ Yezîdî ve Kisâî, Halife Harun Reşîd (öl. 193/809) zamanında aynı meclisi paylaşıyor, çocukları Me'mûn'la (öl. 218/833) Yezîdî, Emin'le (öl. 198/813) de Kisâî ilgilenir onlara edebiyat, kıraat ve dil eğitimi verirlerdi.¹⁷ Hayatının sonlarına doğru zühde yönelip, kendini ibadete vermiştir. Daha önce gazel ve lehviyyât tarzında yazdığı şiirler dolayısıyla pişmanlık duyduğu yolundaki rivayetler dikkate alındığında gençlik sebebiyle böyle bir yola girdiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan oğlu İsmail'den, Harun Reşîd ve Ca'fer b. Yahyâ el-Bermekî (öl. 187/803) için yazdığı övgü şiirlerinin duyurulmamasını istemesi gelecekte ailesiyle ilgili bazı siyasal kaygılar taşımasından kaynaklı olduğu ileri sürülmüştür.¹⁸

Yezîdî, Ca'fer b. Yahyâ için yazdığı *Kitâbü'n-Nevâdir*, *Kitâbü'l-Maksûr ve'l-Memdûd*, Me'mûn'un oğullarından biri için yazdığı *Kitâbu Muhtasari'n-Nahv* ve Kur'an'ın noktalanması ve harekelenmesine dair *Kitâbü'n-Nakt ve's-Şekl* adlı eserleri bulunmaktadır.¹⁹ Yine Yezîdî'nin oğlu Abdullah'a ait *Garîbü'l-Kur'ân* adlı eser kendisine nispet edilmesiyle birlikte, kıraat imamı ve hocası Ebû Amr'ın kıraatini ele alan *Kitâbü Kırâati Ebû Amr* adlı eserinin olduğu da kaynaklarda yer almaktadır.²⁰ Fakat bu eserler günümüze ulaşmamış ve hâli hazırda nüshalarına ulaşamamıştır

1.2. Yezîdî'nin Hocaları ve Öğrencileri

En önde gelen hocası kendisinden kıraat, nahiv ve dil ilimlerini öğrendiği Ebû Amr b. Alâ'dır. Ebû Amr onun zekâsı ve başarısından dolayı eğitimine özel ilgi göstermiştir.²¹ Diğer bir hocası tefsir, hadis ve fıkıh âlimi tâbîinden İbn Cüreyc'dir (öl. 150/767).²² Yezîdî, yedi

¹³ İbn Mücâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 24; Ebû Amr ed-Dânî, *et-Teyisr fi'l-kırâ'ati's-seb'*, thk. Halef Humud eş-Şeğdilî (Suudi Arabistan: Dâru'l-Endülü's li'n-Neşri ve't-Tevzi, 2015), 87-88; Şeker, "Yezîdî ve Kıraatinin Özellikleri", 376.

¹⁴ Zübeydî, *Tabakât*, 62.

¹⁵ Yezîdî ile Kisâî'nin bir şiirde yer alan kelimelerin mensûb mu? merfû mu? okunmasına dair şiir ve tartışma hakkında bilgi için bk. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 6/186-187.

¹⁶ M. Suat Mertoğlu, "Yezîdî, Yahyâ b. Mübarek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/524.

¹⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Medîneti's-selâm*, 16/221; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, 4/33; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 6/184; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, 1/322.

¹⁸ Mertoğlu, "Yezîdî", 43/524.

¹⁹ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 162; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Medîneti's-selâm*, 16/221; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, 4/33; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 6/184; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, 1/322.

²⁰ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 98.

²¹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Medîneti's-selâm*, 16/221; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, 4/33; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 6/184.

²² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Medîneti's-selâm*, 16/220; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 6/183; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 4/119.

kıraat imamından biri olan Hamza b. Habîb ez-Zeyyât'a talebelik yapmış ve onun kıraatini kendisinden çocukları rivayet etmiştir.²³ Arapçayı ve Ahbârü'n-Nâs/Ahbârü'l-Arab'a (Araplar'ın eski tarihine dair destan ve menkıbe mahiyetindeki rivayetlere) dair bilgileri ve haberleri Ebû Amr, İbn İshak el-Hadramî (öl. 117/735), Halîl b. Ahmed (öl. 175/791) ve zamanında yaşayan diğer kimselerden öğrenmiştir.²⁴ Dil ve aruz ilimlerinde Halîl b. Ahmed'in dışında,²⁵ Basra dil mektebinin tanınmış âlimi Yûnus b. Habîb'den (öl. 182/798) de ders okumuştur.²⁶ Yezîdî'nin hocası kıraat imamlarından Ebû Amr olduğu için senedi hocasıyla aynıdır.

Yezîdî'den kıraat öğrenen kimseler şunlardır: Oğullarından Muhammed, Abdullah, İbrahim, İsmail, İshak, Basra kıraat imamı Ebû Amr'ın iki râvisi Dûrî ve Sûsî,²⁷ Arap dili ve edebiyatı, fıkıh, hadis ve kıraat âlimi Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, (öl. 224/838), Abbâsîler döneminin en tanınmış mûsikîşinas, mugannîlerinden ve şairlik yapan İshak b. İbrâhim el-Mevsîlî (öl. 235/850). Yine torunlarından Ahmed b. Muhammed ve İbrahim b. Muhammed,²⁸ Ebû Hamdûn et-Tayyîb b. İsmail, Ebû Hallâd Süleyman b. Hallâd,²⁹ Âmir b. Ükiyye, Ebû Eyyûb Süleyman b. el-Hakem el-Hayyât (öl. 235/849), Ahmet b. Cübeyr el-Antâkî,³⁰ Hanefî fakihî, hadis ve kelam âlimi Muhammed b. Şücâ' es-Selcî (öl. 266/880), Muhammed b. Sa'dân, Muhammed b. Ömer er-Rûmî,³¹ Ahmed b. Vasl, Cessâs b. Eş'as el-Bağdâdî, Ebû Hamza el-Vâ'iz, İbrahim b. Hammâd es-Seccâd, Hamdân b. Kas'a, 'İsâm b. Eş'as, Kıraat-i seb'a imamlarından Kisâî'nin meşhur iki râvisinden biri olan Ebû'l-Hâris (öl. 240/854), Ubeydullah b. Abdullah ed-Darîr, Nasr b. Yunus en-Nahvî.³²

Yezîdî'nin kıraatini rivayet eden öğrencileri ise Süleyman b. el-Hakem (öl. 235/849-850) ve Ahmed b. Ferah'tır (öl. 303/915-916).³³

2. Yezîdî'nin Ebû Amr'ın Kıraatine Muhalefet Ettiği Okuyuşları

Yezîdî, Bakara sûresi 2/54. âyetteki “بَارِئُكُمْ” kelimesini Mushaf imlasında olduğu gibi hemzenin kesrasıyla okumaktadır. Ebû Amr dışında kalan kıraat-i aşere imamları da hemzeyi kesralı okumaktadırlar.³⁴ Ebû Amr ise hemzeyi sakın olarak “بَارِئُكُمْ” şeklinde ve hulf (iki farklı vecihle okuması) ile Dûrî rivayetinde hemzenin kesresini ihtilasta bulunarak

²³ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 4/119; Mertoğlu, “Yezîdî”, 43/524.

²⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Medîneti's-selâm*, 16/221; İbnü'l-Kıftî, *İnbâhü'r-ruvât*, 4/32; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 6/183-184.

²⁵ İbnü'l-Kıftî, *İnbâhü'r-ruvât*, 4/32.

²⁶ Mertoğlu, “Yezîdî”, 43/524.

²⁷ Ebû Amr ed-Dânî, *Câmi'u'l-beyân fi'l-karâ'ati's-seb' el-meşhûra*, nşr. Muhammed Suduk el-Cezâirî, thk. Muhammed Suduk el-Cezâirî (Lübnan: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 117.

²⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Medîneti's-selâm*, 16/220; İbnü'l-Kıftî, *İnbâhü'r-ruvât*, 4/31.

²⁹ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 6/183.

³⁰ Zehebî, *Ma'rîfetü'l-kurrâ*, 1/320-321.

³¹ Zehebî, *Siyer*, 9/562-563.

³² İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 4/119.

³³ Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *Letâ'ifu'l-işârât li-fünûni'l-karâ'ât* (Medine: Merkezü Dirâsâti'l-Kurâniyye, 2013), 1/196; Ahmed b. Muhammed ed-Dimyâtî el-Bennâ, *İthâfû fuzalâi'l-beşer bi'l-karâ'ati'l-erba'ate 'aşer*, thk. Şaban Muhammed İsmail (Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1987), 1/75.

³⁴ Kastallânî, *Letâ'ifu'l-işârât*, 4/1448-1449.

okumaktadır.³⁵ Yani Ebû Amr Sûsî rivayetinde “بَارِئُكُمْ” şeklinde hemzeyi cezimli okumakta, Dûrî rivayetinde de hemzenin kesrasını ihtilas yaparak harekenin 2/3'sini okumaktadır. İbn Mücâhid (öl. 324/936) bu kelimenin okunuşuna dair şöyle demektedir: “إِلَى بَارِئِكُمْ” ayetinde hemzenin kesresi ve harekesinin ihtilası ve işbai noktasında ihtilafa gitmişlerdir. Şöyle ki; İbn Kesîr, Nâfi, Âsım, İbn Âmir, Hamza ve Kisâî gerek ihtilas gerekse tahfife/teshil gitmeksizin hemzeyi kesreyle okumuşlardır. Ebû Amr ile ilgili olarak ise ihtilaf edilmiştir. Zira Abbas b. el-Fadl, Ebû Amr'a “إِلَى بَارِئِكُمْ”u nasıl okuyorsun, hemzenin tahkikiyle mi tahfifli/teshiliyle mi diye sormuş o da şöyle demiştir: Benim okuyuşum, بَارِئِكُمْ şeklinde hemzeli ama tahkiki değildir. Yezidi ve Abdülvâris ise ondan (Ebû Amr'dan) onun hemzeyi cezimli kılmadığını rivayet etmişlerdir. Sîbeveyh, Ebû Amr'ın “بَارِئِكُمْ”, “يَأْمُرُكُمْ” vb. hareketlerin peş peşe geldiği kelimelerde (hemzeye ait) harekeyi ihtilas ettiğini, sükûn ile okumadığı halde dinleyen kimseye sükûnla okuyor görüntüsü verdiğini söylemiştir.³⁶ İbn Mücâhid'in bu ifadesinden ortaya çıkan öz mana; Ebû Amr bu kelime hemzeyi cezimli okumadığıdır. Ancak bu hususa değinen İbnü'l-Cezerî (öl. 833/1429); eda ehlinin ekseriyetinin Dûrî rivayetiyle ihtilas yaptığını, Sûsî rivayetiyle de hemzeyi sakın kıldığını aktarmıştır. Ebû Tahir İbn Sevvâr ve Sıbtu'l-Hayyât (öl. 541/1146) gibi bazıları da Dûrî (hemzenin sakın kılınması) ve Sûsî (hemzenin ihtilası) rivayetlerini tam tersi olarak nakletmişlerdir.³⁷

Yezîdî, Bakara sûresi 67, 93, 169, 267. ayetlerinde yer alan “يَأْمُرُكُمْ” kelimesindeki hemzeyi elife ibdâl ederek “يَأْمُرُكُمْ” şeklinde ve râ harfinin harekesini damme ile okumaktadır. Hocası Ebû Amr ise, Sûsî rivayetiyle râ harfini cezimli olarak ve hemzeyi de elife ibdâl ederek “يَأْمُرُكُمْ” şeklinde, Dûrî rivayetiyle de râ harfinin dammesini ihtilas yaparak hemzeyi de tahkik ile “يَأْمُرُكُمْ” şeklinde okumaktadır.³⁸ İbnü'l-Cezerî, (öl. 833/1429) Durî ve Sûsî rivayetlerinin bazı ulema tarafından tam ters şekilde aktarıldığını yine Durî'nin ihtilas ile değil de tam hareke ile okuduğuna dair bilgilere de yer vermektedir.³⁹ Ebû Amr dışında kalan kıraat-i aşere imamları “يَأْمُرُكُمْ” şeklinde tahkikli ve hemzeyi elife ibdâl ederek (Verş ve Ebû Ca'fer) okumaktadırlar. Yezîdî'nin tercihi Verş ve Ebû Ca'fer'in kıraatine muvafakat etmektedir.

Yezîdî, Bakara sûresi 128. ve 260., Nisâ sûresi 153. ve Fussilet sûresi 29. ayetlerde yer alan “وَأَرِئَا” lafzı hakkında Ebû Amr'dan râ harfinin ihtilas ile ve râ'nın sükûnlu okunması yönünde iki vecih rivayet edilirken Yezîdî'den bu iki veche ilaveten râ'nın tam kesrasıyla okunması ile birlikte üç vecih rivayet edilmektedir. Dolayısıyla râ harfinin tam harekeyle kesralı okunması Ebû Amr'a muhalefet ettiği okuyuştur.⁴⁰ Râ harfini tahkik ile okuyan diğer

³⁵ Ebû'l-Hayr Şemsüddin İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-karâ'âtî'l-'aşr*, thk. Sâlim Muhammed Mahmud eş-Şinkîti (Medine: Mucemma Melik Fahd litibâ'ti'l-mushafî-ş-şerîf, 2014), 4/1600.

³⁶ İbn Mücâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 154-155.

³⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 4/1600.

³⁸ İbn Mücâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 155-156; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 4/1600; Kastallânî, *Leṭâ'ifu'l-işârât*, 4/1442-1449.

³⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 4/1600.

⁴⁰ İbn Mücâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 170; Kastallânî, *Leṭâ'ifu'l-işârât*, 4/1520-1521.

kıraat-i aşere imamları; Nâfi, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî, Ebû Ca'fer ve Halef'tir.⁴¹ Bu imamların okuyuşu Yezîdî'nin tahkikli vechine muvafakat etmektedir.

Yezîdî, Bakara sûresi 143. ayette yer alan, “وَأَنَّ كَانَتْ لَكَبِيرَةً” tâ harfini ref formunda “لَكَبِيرَةً” şeklinde okumaktadır. Onun bu okuyuşu Ebû Amr'ın ve diğer kıraat-i aşere imamlarının kıraatine terstir ve şâz kıraattir. Cümlelerin takdiri şu şekilde yapılmaktadır: “وَأَنَّ كَانَتْ هِيَ كَبِيرَةً”. Bu durumda “هِيَ لَكَبِيرَةً” cümlesi kâne fiilinin haberi olarak mahallen mansubtur. Hazf olan zamire işaretten lââm (lâmu fark) harfi (لَكَبِيرَةً) dâhil edilmiştir.⁴²

Yezîdî, Bakara sûresi 220. âyette yer alan “لَا عُنْتَكُمْ” lafzını “لَعَنْتَكُمْ” şeklinde lââm harfinden sonra bulunan hemzenin hazfı ve ayn harfinin fethasıyla okumaktadır.⁴³ On dört kıraat imamı içerisinde bu okuyuşu yalnızca Yezîdî yapmaktadır. Dolayısıyla bu okuyuşuyla o hem Ebû Amr'a hem de diğer kıraat imamlarına muhalefet etmektedir. Bu kelime hemzenin hazf olunması manaya etki etmemektedir⁴⁴ ve bu okuyuş şâz kıraattir. Yezîdî'ye ait olarak bu şekilde rivayet edilen kıraatinin râvinin vehmetmesinden kaynaklandığı aktarılmıştır.⁴⁵ İbn Kesîr'in râvisi Bezzî dışında kalan imamlar ittifakla “لَا عُنْتَكُمْ” şeklinde Mushaf imlasında yer aldığı gibi okumaktadırlar.⁴⁶

Yezîdî, Bakara sûresi 259. ayette yer alan, “لَمْ يَنْتَسِئْ” kelimesinde vakf hâlinde hocasına muvafakat ederken vasl hâlinde sonda bulunan “ة” harfinin hazfıyla Hamza, Kisâî, Halef ve diğer Basralı imam Ya'kûb'a muvafakat etmektedir. Yezîdî'ye göre vakf hâlinde hâ'nın isbatı ile, vasl hâlinde ise hazfıyla okunmaktadır.⁴⁷ Diğer kıraat imamları ise Ebû Amr gibi hem vakf hem vasl hâlinde hâ • harfinin isbatıyla okumaktadırlar.⁴⁸

Yezîdî, Bakara sûresi 271. ve Nisâ sûresi 28. ayetlerde yer alan “فَيَعْمَا” lafzını “فَيَعْمَا” şeklinde ayn harfini sakın olarak okumaktadır.⁴⁹ Bu okuyuşu kıraat imamlarından Ebû Ca'fer de yapmaktadır. Ayrıca “bihulfin anhum” Kâlûn, Ebû Amr ve Şu'be'den de iki vecihten biri olarak ayn harfinin cezimli okunması rivayet edilmiştir.⁵⁰ Bunlara göre ikinci vecih nûn harfinin kesrası ve ayn harfinin kesrasının ihtilası ile okunmasıdır.⁵¹ Yezîdî, Ebû Ca'fer ve hulf ile aynı okuyuşu yapan Kâlûn, Ebû Amr ve Şu'be'nin “فَيَعْمَا” şeklindeki kıraatleri Hz.

⁴¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 4/1618-1619.

⁴² İbn Hâleveyh, *Muhtasar fî şevâzi'l-Kur'ân min kitâbi'l-bedî'* (Kahire: Mektebetü'l-Mütenebbî, ts.), 18; Ebû Hayyân el-Endelûsî, *el-Bahrü'l-muhît*, thk. Sıtkı Muhammed Cemil (Beyrut: Dârul-Fikr, 2010), 2/18; Kastallânî, *Letâ'ifu'l-İşârât*, 4/1528; Bennâ, *İthâf*, 1/421; Rebi', *Yezîdî*, 179.

⁴³ İbn Hâleveyh, *Muhtasar*, 20; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 2/414; Kastallânî, *Letâ'ifu'l-İşârât*, 4/1571; Bennâ, *İthâf*, 1/438; Rebi', *Yezîdî*, 183.

⁴⁴ Rebi', *Yezîdî*, 183.

⁴⁵ Kastallânî, *Letâ'ifu'l-İşârât*, 4/1571; Ehmûdeh, *Kırâetü'l-Yezîdî*, 119.

⁴⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 4/1628; Kastallânî, *Letâ'ifu'l-İşârât*, 4/1570-1571.

⁴⁷ Tevfik İbrahim Damra, *er-Ravzu'n-nedî fî kirâeti'l-Yezîdî birivâyeti Ahmed b. Ferah ve Süleyman b. Hakem* (Amman/Ürdün: Mektebetü'l-Vatanî, 2011), 47.

⁴⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 4/1635.

⁴⁹ İbrahim Damra, *Yezîdî*, 48.

⁵⁰ Dâni, *et-Teyşîr*, 303; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 4/1643; Kastallânî, *Letâ'ifu'l-İşârât*, 4/1609-1611.

⁵¹ Dâni, *et-Teyşîr*, 303; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 4/1643.

Peygamberin lügati olduğu ifade edilmiştir. Hz. Peygamberin; “نِعْمًا الْمَالُ الصَّالِحُ لِلرَّجُلِ” (İyi mal salih adam için ne iyidir.) hadisi, Ebû Ubeyd Kasım b. Sellâm'ın (öl. 224/838) rivayetiyle kıraat kitaplarında aktarılmaktadır.⁵² نِعْمًا مَا نِعْمًا nın idğam edilmiş hâlidir.

Yezîdî, Bakara sûresi 281. âyetinde yer alan, “يَوْمًا تَرْجِعُونَ فِيهِ” âyetini Nâfi, İbn Kesîr, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî, Ebû Ca'fer ve Halef'in ittifak ettikleri kıraatlerine muvafakat ederken, tâ harfinin fethası ve cîm harfinin kesrası ile “يَوْمًا تَرْجِعُونَ فِيهِ” ile okuyan Ebû Amr ve Ya'kûb'un okuyuşuna muhalefet etmektedir.⁵³

Yezîdî, Âl-i İmrân sûresi 49. âyetin başında yer alan, “وَرَسُولًا” lafzını mecrur olarak “وَرَسُولٍ” şeklinde okumaktadır ki, bu okuyuş şâz kıraattir.⁵⁴ Bu okuyuşu yalnızca Yezîdî yapmaktadır. Bu kıraatin tevcihine göre, “وَرَسُولٍ” lafzı “أُرْسِلْتُ بِأَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ” bâ sebebiyle mecrur olan) “أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ” âyetine atıf olarak mecrur okunmuştur., Bu sebeple ilgili kelime, harfi cer hazf edildiğinde fiilin mefulü olarak mansub (أُرْسِلْتُ وَرَسُولًا) okunur.⁵⁵

Yezîdî, Âl-i İmrân sûresi 75. ayette iki defa yer alan “يُودُّهُ” lafzının sonundaki zamiri uzatarak okuyan Hafs, Verş, İbn Kesîr, İbn Âmir, Kisâî ve Halef'e muvafakat ederken hocası Ebû Amr'a muhalefet etmektedir. Ebû Amr ve Hasan-ı Basrî bu kelimeyi “يُودُّهُ” şeklinde hâ (و) harfinin iskânıyla, Ya'kûb ise “يُودُّهُ” şeklinde hâ (و) harfinin kasr edilmesiyle (uzatmadan) okumaktadır.⁵⁶

Yezîdî, Âl-i İmrân sûresi 80. ayette yer alan, “وَلَا يَأْمُرُكُمْ” lafzındaki sâkin hemzeyi elife ibdâl ederek “وَلَا يَأْمُرُكُمْ” şeklinde ve aynı âyetinde yer alan “أَيَأْمُرُكُمْ” lafzını ise, “أَيَأْمُرُكُمْ” şeklinde hemzenin elife ibdâl edilmesi ve râ harfinin dammesiyle okumaktadır. Yezîdî bu âyetinde yer alan her iki kelimenin okunuşuyla diğer kıraat-i aşere imamlarından Verş ve Ebû Ca'fer'e muvafakat ederken hocası Ebû Amr'a muhalefet etmektedir. Ebû Amr burada biri râ

⁵² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 4/1643-1644; Kastallânî, *Letâ'ifü'l-işârât*, 4/1609-1610.

⁵³ İbn Cinnî, *el-Muhtesab fi tebyîni vücûhi şevâzî'l-kirâ'ât ve'l-izâh 'anhâ*, thk. Necdî Nâsif en-Ali vd. (Kahire: Vizâratü'l-Evkâf, 1994), 1/50-150; İbnü'l-Kabâkibî, *İzâhu'r-rumûz ve miftahû'l-künûz fi kiraâtî'l-erbea 'aşere*, thk. Ahmet Halid Şükrî (Amman: Dâru Ammâr, 2003), 263-315; Sibtu'l-Hayyât, *el-Mühbic fi'l-kirâ'âtî's-semân ve fi'l-kirâ'âtî'l-A'meş ve İbn Muhaysın ve ihtiyaru'l-Halef ve'l-Yezîdî*, nşr. Abdülaziz ibn Nasır es-Sebr (Suudi Arabistan: Câmiatü İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye/Külliyetü Usûlü'd-Dîn, Doktora Tezi, 1985), 106; Kastallânî, *Letâ'ifü'l-işârât*, 1388-1607; Bennâ, *İthâf*, 1/370-466; Muhammed b. Ahmed el-Mütevellî, *el-Fevâ'idü'l-mu'tebera fi'l-ahrufi'l-erba'ati'z-zâide 'ale'l-aşere*, thk. Ali b. Said el-Ğâmid el-Mekki (Beyrut: Dâru'l-Beşeri'l-İslâmiyye, 2015), 8-13; Abdülfettah el-Kâdî, *Kirââtü's-şâzze ve tevcihuhâ min lügati'l-Arab* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1981), 27-37; Rebi', *Yezîdî*, 112-114; Ehmûdeh, *Kirâetü'l-Yezîdî*, 84-92; Tevfik İbrahim Damra, *er-Ravzu'n-nedî fi kirâetî'l-Yezîdî birivâyeti Ahmed b. Ferah ve Süleyman b. Hakem* (Amman: Mektebetü'l-Vatanî, 2011), 39-49; Abdürrezzak Mustafa Vefâi, *Yevmu 'idî bi kirâeti Yezîdî* (Kuveyt: y.y., 2023), 2-49; Abdürrezzak Mustafa Vefâi, *en-Nücûmu't-tavâli' cemu erbeati'l-levâmî' cemu'l-kirâetî'l-erbeati* (Mısır: Dâru'l-Lu'luât, 2022), 1/52-268.

⁵⁴ İbn Hâleveyh, *Muhtasar*, 27; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhîr*, 3/162; Rebi', *Yezîdî*, 185.

⁵⁵ Ebû'l-Kâsım Cârullah ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, thk. Âdil Ahmed Abdülmecvût - Ali Muhammed Muavvad (Riyad: Mektebetü'l-Abikân, 1998), 1/560; Ebû'l-Kâsım Cârullah ez-Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Muhammed Coşkun vd. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020), 1/944-945.

⁵⁶ İbn Mucâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 211-212.

harfinin dammesinin ihtilâs edilmesi diğeri de râ'nın sakin kılınması şeklinde iki vecihle okumaktadır. Ayrıca Sûsî için hemzelerin elife ibdâl edilmesi vardır.⁵⁷

Yezîdî, Âl-i İmrân sûresi 145. âyetinde iki defa⁵⁸ ve Şûrâ sûresi 20. ayette yer alan “نُوتِه” lafzındaki zamiri sîla ile okuyarak Hafs, Verş, İbn Kesîr, İbn Âmir, Kisâî ve Halef'e muvafakat ederken hocası Ebû Amr'a muhalefet etmektedir. Burada Ebû Amr hâ (ه) harfini sakin kılarak “نُوتِه” şeklinde okumaktadır.⁵⁹

Yezîdî, Âl-i İmrân sûresi 160. ve Mülk sûresinin 20. âyetlerinde yer alan⁶⁰ “يَنْصُرُكُمْ” lafzındaki râ harfini Ebû Amr'ın dışındaki diğer kıraat-i aşere imamları gibi dammeli olarak okumaktadır. Ebû Amr ise Dûrî rivayetine göre râ harfinin sükunu, Sûsî'ye göre de râ harfinin dammesinin ihtilâsı ile iki vecihle okumaktadır.⁶¹

Yezîdî, Âl-i İmrân sûresi 185. ayette yer alan “ذَاتِقَةُ الْمَوْتِ” lafzını “ذَاتِقَةُ الْمَوْتِ” şeklinde birinci tâ harfini damme ile tenvinli, ikinci tâ harfini de fethalı şekilde okumaktadır.⁶² Bu okuyuşu yalnızca Yezîdî yapmaktadır ki bu okuyuş şâz kıraat olarak değerlendirilmektedir. Fakat Sibtu'l-Hayyât (öl. 541/1146) İbnü'l-Kabâkibî, Kastallânî ve Bennâ bu okuyuşun şâz kıraat imamlarından 'Ameş'e (öl. 148/765) ait olduğunu aktarmaktadırlar.⁶³ Bu okuyuşun hücceti, Talak sûresi 3. ayette yer alan “بَالِغُ أَمْرِهِ” lafzının “بَالِغُ أَمْرِهِ” şeklinde Ebû Amr, Ya'kûb ve diğer kıraat imamları tarafından okunmasıdır.⁶⁴

Yezîdî, Nisâ sûresi 58. âyetinde yer alan “يَأْمُرُكُمْ” kelimesindeki hemzeyi elife ibdâl ederek ve râ harfini de dammeli olarak “يَأْمُرُكُمْ” şeklinde okumaktadır. Ebû Amr burada biri râ harfinin dammesini ihtilâs ederek diğeri de râ'yı sâkin kılarak iki vecihle okumaktadır. Ayrıca Sûsî hemzeleri elife ibdâl ederek okumaktadır.⁶⁵ Yezîdî, Nisâ sûresi 115. âyetinde yer alan “وَنُصْلِهِ” - “نُؤْلِهِ” kelimelerindeki hâ harfini Mushaf imlasında olduğu gibi uzatarak okumaktadır. Ebû Amr bu kelimelerde hâ harfini sakin kılarak “وَنُصْلِهِ” - “نُؤْلِهِ” şeklinde okumaktadır.⁶⁶ Yezîdî'nin 115. âyetindeki kıraat tercihi Verş, İbn Kesîr, İbn Âmir, Hafs, Kisâî ve Helâf'in okuyuşlarına muvafakat etmektedir.

⁵⁷ İbn Mücâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 213; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 4/1653-1654; Kastallânî, *Letâ'ifü'l-İşârât*, 4/1746.

⁵⁸ Kastallânî, *Letâ'ifü'l-İşârât*, 4/1759; Mütevellî, *el-Fevâ'idü'l-mu'tebera*, 14; İbrahim Damra, Yezîdî, 54; Vefâî, *Kirâeti Yezîdî*, 68; Abdürrezzak Mustafa Vefâî, *Nûru Sadrî bi kirâati'l-Hasan-i'l-Basrî* (Kuveyt: y.y., 2023), 1/338, 344-345.

⁵⁹ Kastallânî, *Letâ'ifü'l-İşârât*, 8/3653.

⁶⁰ İbn Sîvâr, *el-Müstenîr fi'l-kirâati'l-aşr*, thk. Ammâr Emir ed-Dedû (Dubai: Dârü'l-Buhûs li'd-Dirâsâti'l-İslamiyye ve İhyâi't-Türâs, 2005), 2/26-27, 31-32; Kastallânî, *Letâ'ifü'l-İşârât*, 9/4061; Bennâ, *İthâf*, 2/551.

⁶¹ İbn Cinnî, *el-Muhtesab*, 1/151-178; İbnü'l-Kabâkibî, *İzâhu'r-rumûz*, 316-336; Sibtu'l-Hayyât, *el-Mübhih fi'l-kirâ'âti's-semân*, 107; Kastallânî, *Letâ'ifü'l-İşârât*, 4/1705-1785; Bennâ, *İthâf*, 1/467-500; Mütevellî, *el-Fevâ'idü'l-mu'tebera*, 13-15; Kâdî, *Kirââtü'ş-şâze*, 37-38; Rebî', *Yezîdî*, 115-116; İbrahim Damra, Yezîdî, 49-56; Vefâî, *Kirâeti Yezîdî*, 50-76; Vefâî, *Kirâeti'l-Erbea*, 1/269-375.

⁶² İbn Hâleveyh, *Muhtasar*, 31; Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, 2020, 1/1154-1155; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhîd*, 3/460; Rebî', *Yezîdî*, 187.

⁶³ Sibtu'l-Hayyât, *el-Mübhih fi'l-kirâ'âti's-semân*, 481; İbnü'l-Kabâkibî, *İzâhu'r-rumûz*, 334; Kastallânî, *Letâ'ifü'l-İşârât*, 4/1780; Bennâ, *İthâf*, 1/497; Mütevellî, *el-Fevâ'idü'l-mu'tebera*, 15; Kâdî, *Kirââtü'ş-şâze*, 39.

⁶⁴ Rebî', *Yezîdî*, 190.

⁶⁵ Bedir Ahmed el-Ali - Muhammed Fellâh Mendikâr (ed.), *Mushafu Devleti Kuveyt li'l-kirâati'l-aşera* (Kuveyt: Kuveyt Devleti, 2022), 87.

⁶⁶ Kastallânî, *Letâ'ifü'l-İşârât*, 5/1876-1877.

Yezîdî, En'am sûresi 90. âyetinde yer alan “اَقْتَدِهْ” lafzının sonundaki hâ-i sekti⁶⁷ vakf halinde diğer kıraat imamları gibi isbât ederek, vasl hâlinde ise hazfederek okumaktadır. Ebû Amr ise hem vasl hem de vakf halinde hâ-i sekti isbât ederek okumaktadır.⁶⁸ Hâ harfinin vakf hâlinde isbât edilmesiyle alakalı bir ihtilaf söz konusu değildir çünkü bütün kurra vakf hâlinde hâ harfini isbât ederek okumaktadırlar. Yezîdî'nin buradaki muhalefeti vasl durumunda ortaya çıkmaktadır. Çünkü o vasl durumunda hâ harfinin hafz ederek Hamza, Kisâî, Ya'kûb ve Halef'in kıraatlerine⁶⁹ muvafakat ederken hocası Ebû Amr'a muhalefet etmiş olmaktadır.

Yezîdî, En'am sûresi 95. âyetinde yer alan “وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ” lafzını “وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ” şeklinde cîm harfini tenvinle, yâ harfini şeddesiz sükunla, tâ harfini de fetha harekeyle okumaktadır.⁷⁰ Bu okuyuş şâz kıraattir. (وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ) kelimesindeki yâ harfinin şeddesiz cezimle الْمَيِّتِ şeklinde okunması sahih kıraattir. Nitekim, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Şu'be “وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ” şeklinde okumaktadırlar.⁷¹ Bu okuyuşun benzerini Talak sûresinin 3. âyetinde yer alan “بَالِغٌ أَمْرُهُ” lafzının “بَالِغٌ أَمْرُهُ” şeklinde okunmasında da görmekteyiz. Nitekim Hafs dışındaki Ebû Amr, Ya'kûb ve diğer kıraat imamları bu şekilde okumaktadırlar.⁷²

Yezîdî, En'am sûresi 109. âyetinde yer alan “وَمَا يُشْعِرُكُمْ” lafzını, diğer kıraat imamları gibi râ harfinin dammesiyle okurken sadece Ebû Amr “bihulfin anı” râ harfinin dammesini ihtilaf ve cezimli olmak üzere iki vecihle okumaktadır.⁷³ Yezîdî'nin burada râ harfini tam harekeyle/tahkikle okuması kıraat-i aşere imamlarının dokuzuna muvafakat ederken hocası Ebû Amr'ın okuyuşuna muhalefet etmektedir.

Yezîdî, A'raf sûresi 27. âyetinde yer alan “وَقَبِيلُهُ” lafzını lâm harfinin fethasıyla “وَقَبِيلُهُ” şeklinde kıraat-i aşere imamlarının tümüne muhalif olarak şâz bir kıraatle okumaktadır.⁷⁴ Kıraat-i aşere imamları arasında bu kelimenin okunuşuyla alakalı bir ihtilaf söz konusu değildir. Bu durumda âyetin irabı iki şekilde açıklanmaktadır. İlki; “إِنَّ” edatı (إِنَّهُ لَا يَفْتِنَنَّكُمْ) üzerine matuf olmasıdır ki, bu hâlde “إِنَّهُ” daki zamir şân zamiri yerine (وَقَبِيلُهُ) maiyyet vâv'ı (الشَّيْطَانُ) âyetindeki (الشَّيْطَانُ) kelimesine râcîdir. İkincisi ise; vâv harfi (وَقَبِيلُهُ) maiyyet vâv'ı (وَقَبِيلُهُ) olup “قَبِيلٌ” lafzı mefulü olmaktadır.⁷⁵

⁶⁷ Hâ-i sekti; üzerinde vakfedilen son harfin harekesini belirtmek amacıyla kelimenin ahirine eklenen sakin hâ (ـَ) harfine denmektedir. Hâ-i Sektin okunuşlarıyla ilgili bir çalışma için bk. Mustafa Kılıç, “Kıraat İminde Hâ-i Sekt”, *Usul İslam Araştırmaları*, 35 (Mayıs 2021), 21-54.

⁶⁸ Mütevellî, *el-Fevâ'idü'l-mu'tebera*, 14; İbrahim Damra, *Yezîdî*, 68; Vefâî, *Kırâeti Yezîdî*, 138.

⁶⁹ Kastallânî, *Le'tâ'îfü'l-işârât*, 6/2071.

⁷⁰ İbn Hâleveyh, *Muhtasar*, 44-45; Rebi', *Yezîdî*, 189.

⁷¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 4/1688; Kastallânî, *Le'tâ'îfü'l-işârât*, 5/2074.

⁷² Rebi', *Yezîdî*, 190.

⁷³ Mütevellî, *el-Fevâ'idü'l-mu'tebera*, 9; Ali - Mendikâr, *Mushafu Devleti Kuveyt*, 141; Vefâî, *Yevmu 'idî bi kıraati Yezîdî* (Kitap, 2023), 141.

⁷⁴ İbn Hâleveyh, *Muhtasar*, 48; Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, çev. Abdülaziz Hatip vd. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017), 2/830-831; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 5/33; Rebi', *Yezîdî*, 192.

⁷⁵ Zemahşerî, *Keşşâf Tefsiri*, 2017, 2/830-831; Rebi', *Yezîdî*, 192.

Yezîdî, A'raf sûresi 40. ayette yer alan “لَا تُفْتَحُ” fiilini iki farklı şekilde okumaktadır: İlki Ebû Amr'ın kıraatine muvafakat etmektedir.⁷⁶ Birinci tâ harfi dammeli, fâ harfi cezimli ve ikinci tâ harfi de şeddesiz fethalı olarak “لَا تُفْتَحُ” şeklinde okunmasıdır.⁷⁷ Bu okuyuşu kıraat-i aşere imamlarından sadece Ebû Amr yapmaktadır. Yezîdî, bu kıraatte Ebû Amr'a muvafakat etmektedir. Ancak Yezîdî'nin hocası Ebû Amr'a muhalefet ederek okuduğu ikinci bir vecih bulunmaktadır. Bu okuyuş şu şekildedir: “لَا تُفْتَحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ” fiil malum formda okunmakta dolayısıyla (لَا تُفْتَحُ لَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ) şeklinde fiilin faili yerine “الْمَلَائِكَةُ” lafzı takdir edilmektedir.⁷⁸ Yezîdî'nin ikinci kıraat vechi, diğer kıraat imamlarının kıraatine de muhalefet etmektedir. Dolayısıyla bu tercihinde tek başına kalmış ve ammenin kıraatine muvafakat etmemiştir. Yezîdî'den rivayet edilen bu kıraat şâzır.

Yezîdî, A'raf sûresi 196. âyette yer alan “إِنَّ وَلِيِّ اللَّهِ” lafzında yer alan وَلِيّ kelimesini iki vecihle okumaktadır. Birinci vecih kıraat imamlarının ittifakla okuduğu iki yâ harfiyle, ikinci vecih olarak da ikinci yâ harfinin hazfiyle ve kalan yâ harfini şeddeli ve fethalı (إِنَّ وَلِيَّ اللَّهِ) şeklinde okumaktadır.⁷⁹ İkinci vecih ayrıca Sûs'den de rivayet edilmiştir.⁸⁰

Yezîdî, Yûnus sûresi 35. âyette yer alan “لَا يَهْدِي” lafzını iki vecihle okumaktadır: Birinci vecih, Ebû Amr'ın kıraatiyle aynıdır ki; hâ harfinin fethasının ihtilası ile “لَا يَهْدِي” şeklinde okunmasıdır. Nâfi'nin birinci râvisi Kâlûn'da Ebû Amr ve Yezîdî'nin kıraatine muvafakat etmektedir. Yezîdî'nin ikinci vechi ise hâ harfinin fethasının tahkiki ile “لَا يَهْدِي” şeklinde okunmasıdır. Bu ikinci vecih aynı zamanda Verş, İbn Kesîr ve İbn Âmir'in de kıraatidir.⁸¹

Yezîdî, Nahl sûresi 7. âyette yer alan, “بِشَقِّ الْأَنْفُسِ” lafzındaki şîn harfini ayrıca fetha hareke ile “بِشَقِّ الْأَنْفُسِ” şeklinde okumaktadır. İki farklı (fethalı ve kesralı) kullanımı olan bu mastarın fethalı okunması, Ebû Amr'ın ve sekiz imamın kıraatine muhalefet etmekteyken kıraat-i aşereden yalnız Ebû Ca'fer'in kıraatine muvafakat etmektedir.⁸²

Yezîdî, Nahl sûresi 124. âyette yer alan, “إِنَّمَا جَعَلَ السَّيِّئَاتِ” lafzını, “إِنَّمَا جَعَلَ السَّيِّئَاتِ” şeklinde malum fiil olarak okumuştur.⁸³ Bu durumda fail “Allah Teâlâ” olmaktadır. Yezîdî bu tercihinin hüccetini cumhurun ittifakla okuduğu Nahl sûresi 115. ayetteki “إِنَّمَا حَرَّمَ

⁷⁶ İbn Mücâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 280; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 4/1073; Kastallânî, *Letâ'ifu'l-işârât*, 5/2171-2172.

⁷⁷ İbnü'l-Kabâkibî, *İzâhu'r-rumûz*, 395; Kastallânî, *Letâ'ifu'l-işârât*, 5/2171; Vefâi, *Kirâeti Yezîdî*, 155; İbrahim Damra, *Yezîdî*, 72.

⁷⁸ Kastallânî, *Letâ'ifu'l-işârât*, 5/2171; Bennâ, *İthâf*, 2/48; Rebi', *Yezîdî*, 194.

⁷⁹ İbnü'l-Kabâkibî, *İzâhu'r-rumûz*, 412; Kastallânî, *Letâ'ifu'l-işârât*, 5/2231-2232; Mütevellî, *el-Fevâ'idü'l-mu'tebera*, 21; Ali - Mendikâr, *Mushafu Devleti Kuveyt*, 176; Vefâi, *Kirâeti Yezîdî*, 176.

⁸⁰ İbnü'l-Kabâkibî, *İzâhu'r-rumûz*, 412; Kastallânî, *Letâ'ifu'l-işârât*, 5/2231-2232.

⁸¹ İbn Sivâr, *el-Müstenîr*, 2/191; Ali - Mendikâr, *Mushafu Devleti Kuveyt*, 213.

⁸² İbn Hâleveyh, *Muhtasar*, 76; İbn Cinnî, *el-Muhtesab*, 2/7; İbn Sivâr, *el-Müstenîr*, 2/244; Sibtü'l-Hayyât, *el-Mübhih fi'l-kirâ'ati's-semân*, 584; İbnü'l-Kabâkibî, *İzâhu'r-rumûz*, 482; Kastallânî, *Letâ'ifu'l-işârât*, 6/269; Bennâ, *İthâf*, 2/181; Rebi', *Yezîdî*, 195.

⁸³ İbn Hâleveyh, *Muhtasar*, 78; Sibtü'l-Hayyât, *el-Mübhih fi'l-kirâ'ati's-semân*, 588; İbnü'l-Kabâkibî, *İzâhu'r-rumûz*, 487; Kastallânî, *Letâ'ifu'l-işârât*, 6/2672; Mütevellî, *el-Fevâ'idü'l-mu'tebera*, 27; Rebi', *Yezîdî*, 196.

”عَلَيْكُمْ الْمَيَّةَ“ âyetine dayandırmaktadır.⁸⁴ Basra imamlarından Hasan-ı Basrî de her iki yerde fiili malum okumakta⁸⁵ dolayısıyla Yezîdî ona muvafakat etmektedir. Hasan-ı Basrî ve Yezîdî'nin (جَعَلَ) şeklinde mâzî malum fiil formunda okumaları ammenin kıraatine muhalefet etmesinden ötürü şâz kıraattir.⁸⁶

Yezîdî, Tâhâ sûresi 75. âyetinde yer alan ”وَمَنْ يَأْتِهِ“ kelimesindeki zamiri uzatarak/işba ile okumaktadır. Ebû Amr, Dûrî rivayetiyle işba ile Sûsî rivayetiyle de hâ harfini iskân ile ”وَمَنْ“ şeklinde okumaktadır.⁸⁷ Dolayısıyla Yezîdî, Sûsî rivayetine muhalefet etmektedir. İbnü'l-Kabâkibî (öl. 849/1445) bu vecihleri tam ters şekilde aktarmıştır.⁸⁸ İbnü'l-Kabâkibî'nin ifadesine göre; Yezîdî, ”وَمَنْ يَأْتِهِ“ şeklinde hâ harfini iskân ile Sûsî ise ”وَمَنْ يَأْتِهِ“ şeklinde zamiri uzatarak/işba ile okumaktadır. Muhtemelen bu durum müstensih hatasından kaynaklı olabilir.

Yezîdî, Tâhâ sûresi 102. âyetinde yer alan ”يُنْفَخُ“ kelimesini Ebû Amr hariç diğer kıraat imamları gibi yâ harfiyle okumaktadır. Bu kelimeyi nûn harfi ile ”نَنْفَخُ“ şeklinde okuyan tek imam Ebû Amr'dır. Yezîdî, Basra imamları ve diğer kıraat imamlarına muvafakat ederken Ebû Amr'a muhalefet etmektedir.⁸⁹ Ebû Amr'ın çoğul sıgasıyla okuyuşunda anlam ”(biz) üfürürüz“ şeklinde olmasına karşın, burada ”Sûra üflendiği gün“ ifadesinde ”Sûr'a üflenme“ işinin İsrâfil (as) tarafından yapılacağı belirtilmiştir.⁹⁰

Yezîdî, Nûr sûresi 41. âyetinde yer alan, ”وَالظَّيْرُ“ lafzını ”وَالظَّيْرُ“ şeklinde mansup okumuştur. Yine 53. âyetinde yer alan ”طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ“ kelimelerini nasb olarak ”طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ“ şeklinde okuduğu da sadece İbn Hâleveyh (öl. 370/980) tarafından rivayet edilmiştir.⁹¹ Şâz kıraatle alakalı Tespit edebildiğimiz kadarıyla Yezîdî'nin okuyuşlarına değinen diğer eserlerde bu şekilde tâ (ة) harflerini fetha ile okuduğuna dair herhangi bir bilgi aktarılmamaktadır.

Yezîdî, Furkân sûresi 67. âyetinde yer alan, ”وَلَمْ يَقْتُرُوا“ fiilini hocası Ebû Amr'a muvafakat ederek ”وَلَمْ يَقْتُرُوا“ şeklinde tâ harfinin kesrasıyla okumaktadır.⁹² İbn Kesîr ve Ya'kûb'ta onlara muvafakat etmektedir. İbn Hâleveyh, bu fiilin ”وَلَمْ يَقْتُرُوا“ şeklinde tef'îl babından yâ'nın dammesi, kâf'ın fethası ve tâ harfinin şeddesiyle Yezîdî tarafından okunduğunu

⁸⁴ Rebi', *Yezîdî*, 196.

⁸⁵ Hasen b. Ali el-Ehvâzî, *Müfredetü Hasan-ı Basrî*, thk. Ömer Yusuf Abdülgani Hamdân (Umman: el-Mektebetü'l-İslâmî, 2006), 352.

⁸⁶ İbn Hâleveyh, *Muhtaşar*, 78; Mütevellî, *el-Fevâ'idü'l-Mu'tebera*, 27.

⁸⁷ Kastallânî, *Letâ'ifü'l-işârât*, 7/2888-2889; İbn Sivâr, *el-Müstenîr*, 2/292; Bennâ, *İthâf*, 2/252; Mütevellî, *el-Fevâ'idü'l-mu'tebera*, 30.

⁸⁸ İbnü'l-Kabâkibî, *İzâhu'r-rumûz*, 523.

⁸⁹ İbnü'l-Kabâkibî, *İzâhu'r-rumûz*, 527; Dâni, *et-Teyâr*; İbn Sivâr, *el-Müstenîr*, 2/295; Kastallânî, *Letâ'ifü'l-işârât*, 7/2900; Bennâ, *İthâf*, 2/257; Mütevellî, *el-Fevâ'idü'l-mu'tebera*, 30; Vefâi, *Kirâeti Yezîdî*, 319.

⁹⁰ Kastallânî, *Letâ'ifü'l-işârât*, 7/2900; Bennâ, *İthâf*, 2/257.

⁹¹ İbn Hâleveyh, *Muhtasar*, 103; Rebi', *Yezîdî*, 199.

⁹² İbn Sivâr, *el-Müstenîr*, 330; İbnü'l-Kabâkibî, *İzâhu'r-rumûz*, 562; Kastallânî, *Letâ'ifü'l-işârât*, 7/3105; Bennâ, *İthâf*, 2/311; Vefâi, *Kirâeti Yezîdî*, 365; İbrahim Damra, *Yezîdî*, 128.

aktarmaktadır.⁹³ İbn Hâleveyh'in aktarmış olduğu bu okuyuş, kıraat-i aşerede bulunmamaktadır. İbn Hâleveyh, ayrıca bu şekilde yapılan okumanın yedi kıraatin hüccetine dair kaleme aldığı "İ'râbü'l-kirâ'âtî's-seb' ve 'ilelühâ" adlı eserinde caiz olduğunu aktarmaktadır.⁹⁴

İbn Hâleveyh, Yezîdî'nin Ebû Amr'a nispet ederek Ankebût sûresi 55. âyetinde yer alan, "وَيَقُولُ" fiilini tâ ile "وَتَقُولُ" şeklinde okuduğunu aktarmaktadır.⁹⁵ Kıraat-i aşere imamları muzarat harfinin yâ ve nûn ile okunması şeklinde iki farklı okuma gerçekleştirmişlerdir. Ebû Amr, İbn Kesîr, İbn Âmir, Ebû Ca'fer ve Ya'kûb nûn ile Nâfi, Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef yâ harfiyle okumuşlardır.⁹⁶ Bu fiilin tâ ile okunması ammenin kıraatine muhalif olma ilkesinden şâz kıraattir. Fakat İbnü'l-Kabâkibî, Kastallânî gibi kıraat âlimleri Yezîdî'nin bu fiili hocası Ebû Amr gibi nûn ile "وَتَقُولُ" şeklinde okuduğu nakletmektedirler.⁹⁷

Yezîdî, Sebe' sûresi 30. âyetinde yer alan, "مَّ يَعَادُ يَوْمَ" tamlamasını Âl-i İmrân 185 (دَائِقَةً) ve En'am 95'te (وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ) yaptığı gibi dâl harfini tenvinli ve mîm harfini fetha ile "مَّ يَعَادُ يَوْمًا" şeklinde okumaktadır.⁹⁸ Bu okuyuşu da yalnızca İbn Hâleveyh aktarmaktadır.⁹⁹ Yezîdî'nin bu kıraati şâzdır.

Yezîdî, Yâsîn sûresi 5. âyetin başında yer alan, "تَنْزِيلَ" lafzını Ebû Amr'a muvafakat ederek ref formunda "تَنْزِيلٌ" şeklinde okumaktadır.¹⁰⁰ Nâfi, İbn Kesîr, Şu'be, Ebû Ca'fer ve Ya'kûb'ta aynı şekilde okumaktadırlar. Ayrıca Yezîdî'nin bu kelimeyi mecrur formda (تَنْزِيلِ) okuduğu da aktarılmaktadır.¹⁰¹ Bu durumda bu kelime, ikinci âyetinde yer alan "وَالْقُرْآنِ" kelimesinin sıfatı veya ondan bedel olmuştur.¹⁰² Bu kelimenin mecrur formda okunması şâz kıraattir.

Yezîdî, Vâkıa sûresi 3. âyetinde yer alan, "خَافِضَةً رَافِعَةً" kelimelerinin ikisini de "خَافِضَةً" şeklinde mansub olarak okumaktadır. Yezîdî'nin bu okuyuşu Basra kıraat imamları dâhil kıraat-i aşere imamlarına muhalefet etmektedir. Bu okuyuş, Arap dili ve Mushaf imlasına riayet şartlarını taşımasına rağmen, cumhurun okuyuşuna muhalefet ettiği için şâz kıraat konumuna düşmektedir.¹⁰³

⁹³ İbn Hâleveyh, *Muhtasar*, 106; Rebi', *Yezîdî*, 201.

⁹⁴ İbn Hâleveyh, *İ'râbü'l-kirâ'âtî's-seb' ve 'ilelühâ*, thk. Ebû Muhammed el-Esyûfî (Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 2006), 308.

⁹⁵ İbn Hâleveyh, *Muhtasar*, 116; Rebi', *Yezîdî*, 202.

⁹⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 4/1848.

⁹⁷ İbnü'l-Kabâkibî, *İzâhu'r-rumûz*, 585; Kastallânî, *Letâ'ifu'l-işârât*, 7/3261; İbrahim Damra, *Yezîdî*, 138.

⁹⁸ İbn Cinnî, *el-Muhtesab*, 123; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-muhtâ*, 8/550; Rebi', *Yezîdî*, 204.

⁹⁹ İbn Hâleveyh, *Muhtasar*, 122.

¹⁰⁰ İbnü'l-Kabâkibî, *İzâhu'r-rumûz*, 610; Bennâ, *İthâf*, 2/397; Mütevellî, *el-Fevâ'idü'l-mu'tebera*, 35; İbrahim Damra, *Yezîdî*, 149; Vefâi, *Kirâeti Yezîdî*, 440.

¹⁰¹ İbn Hâleveyh, *Muhtasar*, 125; Kastallânî, *Letâ'ifu'l-işârât*, 8/3454; Vefâi, *Kirâeti Yezîdî*, 440.

¹⁰² Rebi', *Yezîdî*, 205.

¹⁰³ İbn Cinnî, *el-Muhtesab*, 2/307; İbn Hâleveyh, *İ'râbü'l-kirâ'âtî's-seb' ve 'ilelühâ*, 430; İbn Sivâr, *el-Müstenîr*, 2/478; İbnü'l-Kabâkibî, *İzâhu'r-rumûz*, 686; Kastallânî, *Letâ'ifu'l-işârât*, 9/3915; Bennâ, *İthâf*, 2/514; Mütevellî, *el-Fevâ'idü'l-mu'tebera*, 40; Kâdî, *Kirââtü's-şâzze*, 86; Rebi', *Yezîdî*, 206.

Yezîdî, Hadîd sûresi 23. âyetinde yer alan, “بِمَا آتَيْكُمْ” lafzındaki hemzeyi elif'le uzatarak okumaktadır. Bu okuyuşu Ya'kûb ve diğer kıraat imamlarına muvafakat ederken Ebû Amr ve Hasan-ı Basrî'nin okuyuşuna muhalefet etmektedir.¹⁰⁴ Bu iki Basralı imam hemzeyi uzatmadan “بِمَا آتَيْكُمْ” şeklinde okumaktadırlar.¹⁰⁵

Yezîdî, Gâşiye sûresi 3. âyetinde yer alan, “عَامِلَةً نَّاصِبَةً” kelimelerinin her ikisini de mansûb olarak “عَامِلَةً نَّاصِبَةً” şeklinde okumaktadır. Yezîdî'nin bu okuyuşu Basra kıraat imamları dâhil kıraat-i aşere imamlarına muhalefet etmektedir. Basralı imamlar ve diğer kıraat imamları bu kelimeleri ref formunda “عَامِلَةً نَّاصِبَةً” diye okumaktadırlar. Bu okuyuşu Arap dili ve Mushaf imlasına riayet şartlarını taşımasına rağmen, cumhurun okuyuşuna muhalefet ettiğinden dolayı şâz kıraat konumuna düşmektedir.¹⁰⁶

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan anlaşıldığına göre Yezîdî, on sekiz sûrede otuz yedi maddede, otuz ikisi sahih on altısı şâz olmak üzere toplamda kırk sekiz yerde Ebû Amr'a muhalefet etmektedir. Aynı kelime olup farklı sûrelerde bulunan benzerler tek sayılmıştır. Yezîdî'nin kıraat farklılıklarını iki şekilde özetleyebiliriz. İlk olarak hocası Ebû Amr'a muhalefet ettiği hâlde Basralı imamlardan birine veya kıraat-i aşereden bir imama muvafakat ettiği okuyuşları, ikinci olarak da hocası dâhil kıraat-i aşereye muhalefet eden okuyuşları. İkinci kısımda yapmış olduğu okumalar şâz kapsamına alınan kıraat şeklidir. İlk okuyuşları sahih kıraatten birine muvafakat ettiği dolayısıyla temel üç şartı taşıdığı için sahih kıraatlerden sayılmaktadır. İkinci kısımda okuduğu kıraatlerin tamamı Mushaf imlasına ve Arap dili vecihlerinden birine muvafakat etmektedir. Fakat gelen rivayetlerin senedi mütevâtirlik/sahihlik ilkesini barındırmadığı için veya ammenin kıraatine muhalefet ettiği için şâz kapsamında değerlendirilmiştir.¹⁰⁷

Bakara sûresinden başlayıp Kur'an'ın son sûrelerine kadar detaylı bir şekilde burada ele aldığımız Yezîdî'nin Ebû Amr'ın kıraatine muhalefet ettiği okuyuşlarını iki başlık altında şu şekilde sunabiliriz: Birincisi Yezîdî'nin Ebû Amr'ın kıraatine muhalefet ettiği fakat kıraat-i aşere imamlarından en az birinin kıraatine muvafakat ettiği kıraatleri. İkincisi ise Yezîdî'nin Ebû Amr dahil diğer kıraat-i aşere imamlarının kıraatlerine muhalefet ettiği şâz kıraatleri.

2.1. Yezîdî'nin Ebû Amr'ın Kıraatine Muhalefet Ettiği Sahih Kıraatleri

1- Bakara sûresi 54. âyetinde yer alan “بَارِئُكُمْ” lafzının tahkikli okunuşuyla, Ebû Amr hariç diğer kıraat-i aşere imamlarının okuyuşuna, 67, 93, 169, 267. âyetlerinde yer alan “يَأْمُرُكُمْ” lafzındaki râ'nın dammesiyle, Ebû Amr dışındaki diğer kıraat-i aşere imamlarının kıraatine 128 ve 260. âyetlerinde yer alan “وَأَرْبَا” lafzındaki râ harfinin tahkikiyle, Nafî, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî, Ebû Ca'fer ve Halef'in kıraatlerine (ki bu lafız Nisâ sûresinin 153. âyeti

¹⁰⁴ İbn Sîvâr, *el-Müstenîr*, 2/482; İbnü'l-Kabâkibî, *İzâhu'r-rumûz*, 691; Kastallânî, *Letâ'ifü'l-işârât*, 9/3940-3941; Bennâ, *İthâf*, 2/523; Mütevellî, *el-Fevâ'idü'l-mu'tebera*, 40.

¹⁰⁵ Kastallânî, *Letâ'ifü'l-işârât*, 9/3941; Bennâ, *İthâf*, 2/523.

¹⁰⁶ İbn Cinnî, *el-Muhtesab*, 2/356; İbnü'l-Kabâkibî, *İzâhu'r-rumûz*, 727; Kastallânî, *Letâ'ifü'l-işârât*, 9/4292; Bennâ, *İthâf*, 2/605; Mütevellî, *el-Fevâ'idü'l-mu'tebera*, 43; Kâdî, *Kirââtü's-şâzze*, 92; Vefâî, *Kirâeti'l-Erbea*, 4/489, 493; Vefâî, *Kirâeti Yezîdî*, 592.

¹⁰⁷ Rebi', *Yezîdî*, 207.

ile Fussilet sûresinin 29. âyetinde de yer almaktadır.), 259. âyetinde yer alan “لَمْ يَتَسَنَّهٗ” lafzının sonunda bulunan “هٗ” harfinin hazfıyla Hamza, Kisâî, Halef ve diğer Basralı imam Ya'kûb'un kıraatine, 271. âyetinde yer alan “فَتَعَمَّ” lafzındaki ayn harfinin cezimli okunmasıyla (ki bu lafız Nisâ sûresinin 58. âyetinde de yer almaktadır.) Ebû Ca'fer'in kıraatine ve Bakara 281. âyetinde yer alan “يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ” âyetinde Ebû Amr ve Ya'kûb'un dışındaki diğer kıraat imamlarının kıraatine muvafakat etmektedir.¹⁰⁸

2- Âl-i İmrân sûresi 75. âyetinde iki defa yer alan “يُؤَدِّهِ” lafzının Mushaf imlasında olduğu gibi Hafs, Verş, İbn Kesîr, İbn Âmir, Kisâî ve Halef'in kıraatine, 80. âyetinde yer alan “وَلَا يَأْمُرُكُمْ” lafzındaki râ harfinin tahkikiyle ilk kelimedede (وَلَا يَأْمُرُكُمْ) Nâfi, İbn Kesîr, Kisâî ve Ebû Ca'fer'in kıraatine diğer kelimedede ise hocası dışındaki diğer kıraat-i aşere imamlarının kıraatine, 145. âyetinde iki defa yer alan “نُؤْتِيهِ” lafzındaki hâ zamirinin sıla ile okunmasıyla Hafs, Verş, İbn Kesîr, İbn Âmir, Kisâî ve Halef'in kıraatine (ki bu lafız Şûrâ sûresinin 20. âyetinde de yer almaktadır.), 160. âyetinde yer alan “يَنْصُرُكُمْ” lafzındaki râ harfinin okunuşuyla (ki bu lafız Mülk sûresinin 20. âyetinde de yer almaktadır) Ebû Amr dışındaki diğer kıraat-i aşere imamlarının kıraatine muvafakat etmektedir.¹⁰⁹

3- Nisâ sûresi 58. Âyetinde yer alan “يَأْمُرُكُمْ” lafzındaki râ'nın dammesiyle, Ebû Amr dışındaki diğer kıraat-i aşere imamlarının kıraatine, yine aynı 58. âyetinde yer alan “فَتَعَمَّ” ayn harfinin cezimli okunmasıyla (aynı kelime Bakara sûresinin 271. âyetinde de yer almaktadır), Ebû Ca'fer'in kıraatine, 115. âyetinde yer alan “نُؤَلِّهِ - وَنُصَلِّهِ” kelimelerini işba' ile yani zamirleri uzatarak Verş, İbn Kesîr, İbn Âmir, Hafs, Kisâî ve Halef'in kıraatine, 153. âyetinde yer alan “وَأَرَانَا” lafzındaki râ harfinin tahkikiyle, (ki bu lafız Bakara sûresinin 128. ve 260. âyetleri ile Fussilet sûresinin 29. âyetinde de yer almaktadır) Nâfi, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî, Ebû Ca'fer ve Halef'in kıraatlerine muvafakat etmektedir.¹¹⁰

4- En'am sûresi 90. âyetinde “اَفْتَدِيْهِ” lafzında vasl hâlinde hâ (هٗ) harfinin hazfıyla Hamza, Kisâî, Ya'kûb ve Halef'in kıraatine muvafakat etmektedir. En'am 109. âyetinde yer alan “وَمَا يُشْعِرُكُمْ” lafzındaki râ'nın dammesiyle, Ebû Amr dışındaki diğer kıraat-i aşere imamlarının kıraatine muvafakat etmektedir.¹¹¹

5- A'raf sûresi 196. âyetinde yer alan “اِنَّ وَلِيَّيَ اللّٰهِ” âyetindeki “وَلِيَّيَ” lafzı. Bu kelimedede iki vecih bulunmaktadır. Birinci okuyuşta Mushaf imlasında olduğu gibi kıraat-i aşere imamları ittifak hâlinindedir. Yezîdî için ikinci bir vecih daha vardır; ikinci yâ harfinin hazfıyla ve kalan

¹⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. İbn Mucâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 130-198; İbn Mihrân en-Nisâbü'rî, *el-Gâye*, 143-207; Dâni, *et-Teyşir*, 276-307.

¹⁰⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. İbn Mucâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 200-225; İbn Mihrân en-Nisâbü'rî, *el-Gâye*, 208-221; Dâni, *et-Teyşir*, 308-322.

¹¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. İbn Mucâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 226-240; İbn Mihrân en-Nisâbü'rî, *el-Gâye*, 222-230; Dâni, *et-Teyşir*, 323-332.

¹¹¹ İbn Mihrân en-Nisâbü'rî, *el-Gâye*, 245; Dâni, *et-Teyşir*, 344.

ya şeddeli ve fethalı şekilde “وَلَيْ” bu okuyuş Sûsî'den de rivayet edilmiştir.¹¹² Bu okuyuş Ebû Amr'dan değil de sadece Sûsî'den rivayet edilmiş olması Ebû Amr'a muhalefet olarak değerlendirilebilir.

6- Yûnus sûresi 35. âyetinde yer alan “لَا يَهْدِي” lafzını iki vecihle okunmaktadır. Birinci vecih, Ebû Amr'ın kıraatıyla aynıdır ki; hâ harfinin fethasının ihtilası ile “لَا يَهْدِي” şeklinde okunmasıdır. İkinci vecih hâ harfini tahkik ile “لَا يَهْدِي” şeklinde okunmasıdır. İkinci vecih alan kıraat imamları Verş, İbn Kesîr ve İbn Âmir'dir.¹¹³

7- Yezîdî, Nahl sûresi 7. âyetinde yer alan “بِشَقِّ الْأَنْفُسِ” lafzındaki şîn harfini ayrıca fetha hareke ile okunmaktadır. İki farklı (fethalı ve kesralı) kullanımı olan bu mastarın fethalı okunması, Ebû Amr'a muhalefet etmekteyken Ebû Ca'fer'e muvafakat etmektedir.¹¹⁴

8- Tâhâ sûresi 75. âyetinde yer alan “وَمَنْ يَأْتِهِ” kelimesindeki zamirin uzatılmasıyla Dûrî'ye muvafakat ederken Sûsî'ye muhalefet etmektedir. Tâhâ 102'de yer alan “يُنْفَخُ” fiilinin okunması Ebû Amr dışındaki diğer kıraat-i aşere imamlarının kıraatine muvafakat etmektedir.¹¹⁵

9- Şûrâ sûresi 20. Âyetinde yer alan “نُوتِهِ” lafzındaki hâ zahirinin sıla ile okunmasıyla Hafs, Verş, İbn Kesîr, İbn Âmir, Kisâî ve Halef'in kıraatine muvafakat edilmektedir.¹¹⁶

10- Fussilet sûresi 29. âyetinde yer alan “وَارِنَا” lafzındaki râ harfinin tahkikli okunması, (ki bu lafız Bakara sûresinin 128. ve 260. âyetleri ile Nisâ sûresinin 153. âyetinde de yer almaktadır) Naffî, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî, Ebû Ca'fer ve Halef'in kıraatlerine muvafakat etmektedir.

11- Hadîd sûresi 23. âyetinde yer alan “يَمَّا أَتَيْكُمْ” lafzındaki ilk hemzeden sonra med harfi olan elifle uzatarak okunmaktadır. Bu okuyuş Ebû Amr dışındaki diğer kıraat-i aşere imamlarının kıraatine muvafakat olurken Ebû Amr'ın kıraatine muhalefet etmektedir.¹¹⁷

12- Yezîdî, Mülk sûresi 20. âyetinde yer alan “يَنْصُرُكُمْ” fiilindeki râ harfinin okunuşunda (ki bu lafız Âl-i İmrân sûresinin 160. âyetinde de yer almaktadır) Ebû Amr dışındaki diğer kıraat-i aşere imamlarının kıraatine muvafakat etmektedir.¹¹⁸

2.2. Yezîdî'nin Kıraat-i Aşereye Muhalif Olan Şâz Kıraatleri

1- Bakara sûresi 143. âyetinde yer alan “وَأَنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً” ibaresindeki لَكَبِيرَةً kelimesinin sonundaki tâ harfinin ref formunda “لَكَبِيرَةً” olarak okunması. Yine 220. âyetinde yer alan “لَاَعْنَتَكُمْ” lafzının, “لَاعْنَتَكُمْ” şeklinde lââm harfinden sonra bulunan hemzenin hazfi ve ayn harfinin fethasıyla okunması.

¹¹² Kastallânî, *Leṭâ'ifu'l-işârât*, 5/2232.

¹¹³ İbn Sîvâr, *el-Müstetâr*, 2/191; Ali - Mendikâr, *Mushafu Devleti Kuveyt*, 213.

¹¹⁴ İbn Hâleveyh, *Muhtaşar*, 76; Kastallânî, *Leṭâ'ifu'l-işârât*, 6/2649; Bennâ, *İthâf*, 2/181.

¹¹⁵ İbn Mücâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 424; İbnü'l-Kabâkîbî, *İzâhu'r-rumûz*, 527; Kastallânî, *Leṭâ'ifu'l-işârât*, 7/2900.

¹¹⁶ Kastallânî, *Leṭâ'ifu'l-işârât*, 5/3653.

¹¹⁷ Kastallânî, *Leṭâ'ifu'l-işârât*, 9/3940-3941.

¹¹⁸ Kastallânî, *Leṭâ'ifu'l-işârât*, 9/4061.

2- Âl-i İmrân sûresi 49. âyetin başında yer alan “وَرَسُولًا” lafzının mecrur olarak “وَرَسُولٍ” şeklinde okunması. Yine 185. âyette yer alan “دَائِقَةُ الْمَوْتِ” lafzının “دَائِقَةُ الْمَوْتِ” şeklinde birinci tâ harfinin damme ile tenvinli, ikinci tâ harfinin de fethalı olarak okunması.

3- En'am sûresi 95. âyette yer alan “وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ” lafzının “وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ” şeklinde cîm harfinin tenvinle, yâ harfinin şeddesiz ve cezimle, tâ harfinin de fetha harekeyle okunması.

4- A'raf sûresi 27. âyette yer alan “وَقَبِيلُهُ” lafzının “وَقَبِيلُهُ” şeklinde lâm harfinin fetha harekeyle okunması. Yine 40. âyette yer alan “لَا تُفْتَحُ” fiilinin iki vecihten biri olan “لَا تُفْتَحُ” şeklindeki okuyuş sahih kıraatlere muvafakat etse de “لَا تُفْتَحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ” şeklindeki ikinci vecih olarak fiilin malum formda okunması şâzdır.

5- Nahl sûresi 124. âyette yer alan “إِنَّمَا جَعَلَ السَّبْتُ” lafzının “إِنَّمَا جَعَلَ السَّبْتُ” şeklinde malum fiil olarak okunması.

6- Nûr sûresi 41. âyette yer alan “وَالظَّيْرُ” lafzının “وَالظَّيْرُ” şeklinde mansûb ve yine 53. âyette yer alan “طَاعَةَ مَعْرُوفَةَ” kelimelerinin mansub olarak “طَاعَةَ مَعْرُوفَةَ” şeklinde okunması.

7- Furkân sûresi 67. âyette yer alan “وَلَمْ يَقْتُرُوا” fiilinin iki vecihten biri olan “وَلَمْ يَقْتُرُوا” şeklindeki okuyuş Ebû Amr'a muvafakat etse de “وَلَمْ يَقْتُرُوا” şeklinde tef'îl babından getirilerek yâ'nın dammesi, kâf'ın fethası ve tâ harfinin şeddesiyle okunan ikinci vecih şâzdır.

8- Ankebût sûresi 55. âyette yer alan “وَيَقُولُ” fiilinin tâ ile “وَيَقُولُ” şeklinde okunması.

9- Sebe' sûresi 30. âyette yer alan “مِيعَادُ يَوْمٍ” tamlamasının “مِيعَادُ يَوْمًا” şeklinde dâl harfinin tenvinli ve mîm harfinin fetha ile okunması.

10- Yâsîn sûresi 5. âyetin başında yer alan “تَنْزِيلٌ” lafzının “تَنْزِيلٌ” şeklinde merfu okunması her ne kadar Ebû Amr'a muvafakat etse de ikinci vecih olarak mecrur formda (تَنْزِيلٍ) şeklinde okunması şâzdır.

11- Vâkıa sûresi 3. âyette “خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ” şeklinde merfu olarak yer alan her iki kelimenin de “خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ” şeklinde mansub olarak okunması.

12- Gâşiye sûresi 3. âyette “عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ” şeklinde merfu olarak yer alan her iki kelimenin de “عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ” şeklinde mansub olarak okunması.

Bu 12 maddede özetlediğimiz 16 ayetteki okuyuşlar şâzdır. Çünkü bu okuyuşlar sahih kabul edilen kıraat-i aşere imamlarının okuyuşlarına muhalefet etmektedir. Dolayısıyla sahih imamların kıraatlerine muhalif olan bu kıraat vecihleri şâz kapsamına alınmaktadır. Aslında Yezîdî'nin şâz kapsamında burada ele aldığımız okuyuşlarının tamamı Mushaf imlasına ve Arap dili ilkelerini sağlamaktadır. Fakat Yezîdî'nin kıraatine dair bu rivayetler şâz kapsamında ele alınan eserlerde yer almış olması ve cumhurun yani kıraat-i aşere imamlarının okuyuşuna muhalif olduğu için şâz sayılmıştır. Ammenin kıraatine muhalif bu okuyuşları bir kıraatin senedinin sahih olması ilkesini ihlal etme açısından değerlendirilmiş ve az sayıdaki bu okuyuşları şâz olarak kabul edilmiştir.¹¹⁹

¹¹⁹ Rebi', Yezîdî, 207.

Sonuç

Kıraat ilminde hem Ebû Amr'ın bir râvisi hem de şâz kıraatler içerisinde müstakil bir imam olarak değerlendirilen Yezîdî'nin kıraatini ele aldığımız bu çalışma neticesinde gördük ki, onun kıraatinde cumhurun kıraatine muhalefet eden az sayıda okuyuşlar bulunmaktadır. Bu durum onun kıraatinin şâz olmasına sebebiyet veren birinci unsurdur. İkinci bir unsur ise yine az sayıdaki tercihlerinin sened açısından zayıf kabul edilmesidir. Yezîdî'nin şâz kabul edilen kıraatleri Mushaf imlasına ve Arap dili kurallarına uygun olarak değerlendirilse de bir kıraatin sahih olması için gerekli olan sahih isnad ilkesini ihlal etmektedir. Muttasıl bir senedle Hz. Peygamber'e (sav) isnadının zayıf olması ve cumhurun kıraatine muhalif olması sebebiyle ona ait okuyuşlar şâz olarak değerlendirilmiştir. Yezîdî'nin şâz olarak değerlendirilen kıraati öğrencileri; Süleyman b. el-Hakem ve Ahmed b. Ferah tarafından rivayet edilmiştir.

Yezîdî'nin kıraatinin öğrencileri üzerinden ele alınması, kıraat geleneğindeki öğretim metodolojileri ve öğrencilerin tercihleri üzerine bir bakış açısı sunmaktadır. Bu, eğitim süreçlerinin ve aktarım yöntemlerinin daha iyi anlaşılmasını ve kıraatlerin değerlendirilmesinde ele alınmaktadır. Şöyle ki, Yezîdî'nin kıraati Süleyman b. el-Hakem ve Ahmed b. Ferah tarafından rivayet edilmiştir. Râvilerin rivayet ettiği kıraat büyük oranda hocası Ebû Amr'ın kıraatine muvafakat etmiş olmasına rağmen muhalefet ettiği kıraatleri de bulunmaktadır. Dolayısıyla şâz kıraat imamı olarak kıraat ilmi birikiminde kendisine yer bulması râvileri tarafından ittifakla aktarılan kıraatleri sebebiyledir. Yezîdî, Ebû Amr'ın râvileri Dürî ve Sûsî'ye, Ebû Amr'ın kıraatini aktarmış ve bu açıdan herhangi bir tenkide tâbi tutulmamıştır. Fakat kendisinden nispet edilen kıraati sebebiyle şâz kıraat imamı olarak değerlendirilmiştir.

Bazı kaynaklarda Yezîdî'nin kıraatinin, hocası Ebû Amr'a, 10 yerde muhalefetinden bahsediliyor olsa da yaptığımız bu araştırma neticesinde, Bakara sûresinde mükerrerleriyle birlikte 10, Âl-i İmrân sûresinde mükerrerleriyle birlikte 6, Nisâ sûresinde mükerrerleriyle birlikte 5, En'am sûresinde 2, A'raf sûresinde 1, Yûnus sûresinde 1, Nahl sûresinde 1, Tâhâ sûresinde 2, Şûrâ sûresinde 1, Fussilet sûresinde 1, Hadîd sûresinde 1 ve Mülk sûresinde 1 yer olmak üzere toplamda 32 yerde muhalefet ederek okuduğu görülmüştür. Şu var ki, bu okuyuşların tamamı ya Basralı imamlardan Ya'kûb'a veya diğer sahih kıraat imamlarından birine muvafakat etmektedir. Yezîdî'nin bu yerlerdeki kıraatleri sahih kıraatten en az biriyle aynıdır. Bu yerlerde Yezîdî kendi tercihini kullanarak hocasına muhalefet etmiş ama bu okuyuş, sahih kıraatle aynı olduğu için şâz kapsamına alınmamıştır. Dolayısıyla Yezîdî'nin bu yerlerde yaptığı tercihleri sahih kıraat olarak değerlendirilmiştir.

Şâz kıraatleri imam bazında yani şâz kıraat imamı diye nitelediğimizde; şâz kıraat imamının sahih kıraatlerle örtüşen kıraatlerine de şâz demiş olmaktadır. Hâlbuki şâz kıraat imamı olarak ifade edilen şahsın sahih kıraat vecihleri de bulunmaktadır. Dolayısıyla genelleme yaparak şâz kavramının kullanılması problem teşkil edebilmektedir. Şâz kıraatleri imam bazında değil de belirli kıraatleri açısından ele alınması daha mutedil bir yaklaşım olsa gerektir. O hâlde şu şekilde bir ifade kullanılabilir; “bu kıraat şâzdır.” Dolayısıyla bu âyeti veya kelimeyi bu şekilde okumak şâzdır diyerek ikinci bir soru sorarak peki bu âyeti kim böyle okumuştur? Bu sorunun cevabına karşılık verilen isimler üzerinden belirli kelimede, örneğin; “Yezîdî'nin bu kıraati şâzdır” demek daha güzel bir yaklaşımdır. Aksi takdirde topyekûn bir genelleme yapmak sahih kıraati de şâz kapsamına almak

demektir. Mamafih böyle bir inceleğe gitmek çoğunluk için zor olacağından şâz okuyuşları kıraatinde barındırmasından ötürü isimlere nispet edilerek bir taksimat yapılmaktadır. Bu ifade kullanılırken şâz imam olarak değerlendirilen şahsın kıraatinin tamamının şâz olmadığına bilinmesi gerekmektedir. Kıraat ilminin tedvin sürecinin ilk dönemlerinde yedi kıraatin dışında kalan imamlar, daha sonra da on imamın dışında kalan kıraatler şâz kıraat olduğu yönünde bir genellemeye gidilmiştir. İbn Mücâhid çizgisinde giden âlimler yedi kıraat dışında kalanları şâz olarak değerlendirmiş, İbn Mihrân (öl. 381/992) çizgisini sürdüren âlimlere göre de on imam dışında kalan kıraatler şâz kapsamına alınmıştır. Bu bağlamda araştırmamızın konusu olan Yezîdî'nin kıraatleri şâz kıraat kitaplarında ele alınmış ve şâz kıraat imamı olarak genel kabul görmüştür. Fakat bu imamın okuyuşlarının tamamı şâz kıraat değildir. Özellikle Yezîdî'nin çoğunlukla kıraat vecihleri sahih kıraat imamından biri sayılan ve hocası olan Ebû Amr'a muvafakat etmektedir.

Yezîdî'nin on kıraat imamının okuyuşlarından birisiyle örtüşmeyen ve sahih kıraatler için belirlenen üç şarttan birine uymadığı için tamamıyla şâz olarak değerlendirilen kıraatlerine gelince bunların, Bakara sûresinde 2, Âl-i İmrân sûresinde 2, En'am sûresinde 1, A'raf sûresinde 2, Nahl sûresinde 1, Nûr sûresinde 2, Furkân, Ankebût, Sebe, Yâsîn, Vâkıa ve Gâşiye sûrelerinde 1'er yerde olmak üzere toplamda 16 âyette bulunduğu görülmektedir.

Yezîdî'nin bu 16 yerde icra ettiği okuyuşlarının şâz kıraat kapsamında değerlendirilmesinin sebebi, sahih kıraat şartlarından olan "Mushaf imlasına ve Arap dili kurallarına uygun olma" şartlarını ihlal etmiş olması değildir. Râvilerden kaynaklanan isnad zincirindeki zayıflık olması muhtemeldir. Zayıf râviler olması sebebiyle şâz diye isimlendirilmiş ihtimali yanında güçlü olan görüş âmmenin okuyuşuna muhalefet etmesi sebebiyledir. Çünkü bu 16 yerde yaptığı okuyuşlar, kıraat-i aşereden birine muvafakat etmemektedir. Dolayısıyla on kıraatin dışında kalan bir okuyuş olmasından ötürü şâz kıraat kapsamında değerlendirilmiştir.

Yezîdî'nin hocası Ebû Amr'a muhalefet ettiği bu okuyuşlar diğer bir ifadeyle kıraat tercihleri onu, Ebû Amr'ın râvilerinden biri olma konumundan çıkarıp şâz kıraat imamı mertebesine yükseltmiştir. Yani Yezîdî'yi Yezîdî yapan, hocası Ebû Amr'a muhalefet ettiği okuyuşlarıdır. Ancak Yezîdî'nin, Ebû Amr'a muhalefet ettiği tercihleri kendisini kıraati aşere imamlarından biri konumuna yükseltmemiştir.

Sonuç olarak bu çalışma, Kur'an-ı Kerîm Okuma ve Kıraat ilmi alanına hem teorik hem de pratik açıdan önemli katkılar sunmaktadır. Şöyle ki, Ebû Amr'ın kıraatini okuyan veya bilen biri makalede ele aldığımız 48 maddeyi öğrenmesiyle Yezîdî'nin kıraatini de öğrenmiş olacaktır. Çünkü bu hususların dışında olan kıraatleri Ebû Amr'ın kıraatiyle birebir aynıdır. Yezîdî'nin kıraatinin çoğunun sahih kıraatlerden en az biriyle örtüşmesi, kıraatinin kabul edilebilirlik açısından önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu çalışmayla Yezîdî'nin şâz kapsamında değerlendirilen bazı kıraatlerinin diğer sahih kıraatlerle olan benzerliğinin örneklerle ortaya konulmuş olmasının, alana bir katkı sağladığı düşünülmektedir.

Kaynakça | References

- Acar, Mehmet Maşuk. *Kıraat İlminde Şâz Meselesi*. Ankara: İlahiyât, 2023.
- Ali, Bedir Ahmed - Muhammed Fellâh Mendikâr (ed.). *Mushafu Devleti Kuveyt li'l-kirâati'l-aşera*. Kuveyt: Kuveyt Devleti, 2022.
- Bennâ, Ahmed b. Muhammed ed-Dimyâtî. *İthâfû fud alâil-beşer fi'l-kirâ'ati'l-erba'ate 'aşer*. thk. Şaban Muhammed İsmail. 2 Cilt. Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1407/1987.
- Dânî, Ebû Amr. *Câmi'u'l-beyân fi'l-kirâ'ati's-seb'il-meşhûra*. nşr. Muhammed Sadûk el-Cezâirî. thk. Muhammed Sadûk el-Cezâirî. Lübnan: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 1425/2005.
- Dânî, Ebû Amr. *et-Teyşîr fi'l-kirâ'ati's-seb'*. thk. Halef Humud eş-Şeğdilî. Suudi Arabistan: Dâru'l-Endülüs li'n-Neşri ve't-Tevzi, 1436/2015.
- Çakıcı, İrfan. *Şâz Kiraatler ve Tefsire Etkisi*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Ebû Hayyân, el-Endelüsî. *el-Bahrü'l-muhît*. thk. Sıtkı Muhammed Cemîl. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1431/2010.
- Ehmûdeh, Ebû'l-Kâsım Abdülazîz. *Kirâetü'l-Yezîdî*. Libya: Bingâzî Üniversitesi, Külliyyetü'l-Âdâb, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Ehvâzî, Hasen b. Alî. *Müfretü Hasan-ı Basrî*. thk. Ömer Yusuf Abdülğani Hamdân. Umman: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1426/2006.
- Hatîb el-Bağdâdî. *Târîhu Medîneti's-selâm*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf. 17 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1421/2001.
- İbn Cinnî. *el-Muhtesab fi tebyîni vücûhi şevâzî'l-kirâat ve'l-izâh 'anhâ*. thk. en-Necdî Nâsîf Ali vd. 2 Cilt. Kahire: Vizâratü'l-Evkâf, 1414/1994.
- İbn Hâleveyh. *İ'râbü'l-kirâ'ati's-seb' ve 'ilelühâ*. thk. Ebû Muhammed el-Esyûtî. Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2006.
- İbn Hâleveyh. *Muhtasar fi şevâzî'l-Kur'ân min kitâbi'l-bed'î*. Kahire: Mektebetü'l-Mütenebbî, ts.
- İbn Hallikân. *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân*. thk. İhsan Abbas. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 1398/1978.
- İbn Mihrân, en-Nisâbü'rî. *el-Gâye fi'l-kirâ'ati'l-âşr*. thk. Muhammed Gıyâs el-Cenbâz Riyad: Dâru's-Şevaf, 1411/1990.
- İbn Mücâhid, Ebû Bekr. *Kitâbü's-Seb'a fi'l-kirâ'ât*. thk. Şevki Dayk. Kahire: Dâru'l-Meârif bi Mısır, 1392/1972.
- İbn Sivâr. *el-Müstenîr fi'l-kirâati'l-âşr*. thk. Ammâr Emir ed-Dedû. 2 Cilt. Dubai: Dâru'l-Buhûs li'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye ve İhyâi't-Türâs, 1424/2005.
- İbnü'l-Cezerî. *Gâyetü'n-nihâye fi esmâ'i ricâli'l-kirâ'ât üli'r-rivâye ve'd-dirâye*. thk. Ebû İbrahim Amr b. Abdullah. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Lu'luât, 1438/2017.
- İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddin. *en-Neşr fi'l-kirâ'ati'l-âşr*. thk. Sâlim Muhammed Mahmud eş-Şinkîfî. 6 Cilt. Medine: Mucemma Melik Fahd litibâ'ti'l-mushafî's-şerîf, 1435/2014.
- İbnü'l-Kiftî. *İnbâhü'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nühât*. thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1406/1986.
- İbnü'n-Nedîm. *el-Fihrist*. ed. Abdülkadir Coşkun. çev. Ramazan Şeşen. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- İbrahim Damra, Tevfik. *er-Ravzu'n-nedî fi kirâeti'l-Yezîdî birivâyeti Ahmed b. Ferah ve Süleyman b. Hakem*. Amman/Ürdün: Mektebetü'l-Vatanî, 1432/2011.

- İbnü'l-Kabâkibî. *Îzâhu'r-rumûz ve miftahû'l-künûz fi kiraâtî'l-erbea 'aşere*. thk. Ahmet Halid Şükrî. Amman: Dâru Ammâr, 1423/2003.
- Kâdî, Abdülfettah. *Kirââtü's-şâzze ve tevcihuhâ min lügati'l-Arab*. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1401/1981.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed. *Letâ'ifu'l-işârât li-fünûni'l-kirâ'ât*. 10 Cilt. Medine: Merkezü Dirâsâtî'l-Kurâniyye, 1434/2013.
- Kılıç, Mustafa. "Kıraat İminde Hâ-i Sekt". *Usul İslam Araştırmaları* 35 (2021), 21-54. <https://doi.org/10.56361/usul.877878>
- Mertoğlu, M. Suat. "Yezîdî, Yahyâ b. Mübârek". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/524-525. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Mütevellî, Muhammed b. Ahmed. *el-Fevâ'idü'l-mu'tebera fi'l-ahrufi'l-erba'ati'z-zâ'ide 'ale'l-'aşere*. thk. Ali b. Saîd el-Ğâmid el-Mekkî. Beyrut: Dâru'l-Beşeri'l-İslâmiyye, 1436/2015.
- Rebî, Râbiya Muhammed Hasan. *Ebû Muhammed el-Yezîdî: Hayâtühû ve eseruhû fi 'ulûmi'l-'Arabîyye*. Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, Yüksek Lisans Tezi, 1983.
- Sıbtu'l-Hayyât. *el-Mübhic fi'l-kirâ'âtî's-semân ve fi'l-kirâ'âtî'l-A'meş ve İbn Muhaysın ve ihtiyârü'l-Halef ve'l-Yezîdî*. nşr. Abdülazîz ibn Nasır es-Sebr. Suudi Arabistan: Câmiatü İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye/Külliyetü Usûli'd-Dîn, Doktora Tezi, 1985.
- Şeker, Abdülaziz. "Yezîdî ve Kıraatinin Özellikleri". *On Dört Kıraat İmamı ve Kıraatlerinin Özellikleri*. 367-382. Ankara: İlâhiyât, 2023.
- Vefâi, Abdürrezzak Mustafa. *en-Nücûmu't-tavâli' cemu erbeati'l-levâmi' cemu'l-kirâeti'l-erbeati*. 4 Cilt. Mısır: Dâru'l-Lü'lüât, 1443/2022.
- Vefâi, Abdürrezzak Mustafa. *Nûru Sadrî bi kirâati'l-Hasani'l-Basrî*. Kuveyt: y.y., 1444/2023.
- Vefâi, Abdürrezzak Mustafa. *Yevmu 'idî bi kirâeti Yezîdî*. Kuveyt: y.y., 1444/2023.
- Zehebî. *Ma'rifetü'l-kurrâ'i'l-kibâr 'ale't-Tabakât ve'l-a'sâr*. thk. Tayyar Altıkulaç. 4 Cilt. İstanbul: İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları, 1995.
- Zehebî. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1416/1996.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah. *el-Keşşâf*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcût - Ali Muhammed Muavvad. 6 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Abikân, 1418/1998.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah. *Keşşâf Tefsiri*. çev. Abdülaziz Hatip vd. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah. *Keşşâf Tefsiri*. çev. Muhammed Coşkun vd. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2020.
- Zübeydî, Ebü Bekr. *Tabakâtü'n-nahviyyîn ve'l-lugaviyyîn*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim. Kahire: Dâru'l-Meârif, 2. Basım, 1119/1707.